

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

shyn.ru

№ 29

(19560)

2022 чылдың

апрель 27

среда

Хүннүң үнери — 03:43

Ажары — 19:42

Хүн дурту — 15:59

Садар өртээ хостуг

12+

Бора-Булактың довураан доюлдур шапкан

/ Байза кирген чүгүрүктөр.

\ Материалды 3-кү арындан номчуур.

Ажыл-ишке тепкииш

Тываның Баштыңы Владислав Ховалыг болгаш республиканың Чазааның кежигүннери апрель 18-21 хуннеринде Москваже ажыл-херекчи чорукту кылып...

\ 2-ги арында

Эрес-дидим эмчилер

Эмчиниң ачы-буянныг үүлези — амыдырал-чуртталганың кандыг-даа байдалдарына кижилерниң амы-тынын камгалаары...

\ 4-5-ки арындарда

2022

чылда Тываның шыдыраа
маргылдаазының чемпиону —
Эдик Ховалыг

КЫСКА МЕДЭЭ

Байырлалдар
хүннеринде
1 муң ажыг
хемчеглер
болур

Неделяның Алпарат хуралына Тываның Баштыңы Владислав Ховалыг май байырлалдарында ко-рум-чурум хандырылганы база одалга-энергетика болгаш чуртталга-коммунал хандырылганының объектилеринин ажылын быжыглаар сорулганы республиканың Чазанга болгаш тус чер башкарылгаларына салган. Бо чылын, мурнунда чылдарда ышкаш эвес, байырлал хемчеглерин санитарлыг негелделерни сагып тургаш, эрттирерин чөпшээрзэн.

Республикага май 1-ден 9-ка чедир ниитизи-биле 1 муң ажыг культура-массалыг хемчеглерни планнаан. Частың болгаш күш-ажылдың байырлалында Кызылга Арат шөлүңге «Май хөглээшкини» деп концерт, Национал паркка аттракционнар ажыдышкыны болур. Республика май 6-да Конституция хүнүн демдеглээр. Май 8, 9 хүннеринде Тиилелге тураскаалының чанынга митингиден эгелээш Улуг Тиилелгениң 77 чыл оюнга тураскааткан чаңчылчаан хемчеглер болур.

Регионалдыг хоойлу езугаар байырлалдар болгаш дыштаныр хүннерде арага, пиво садарын болдурбазын Владислав Ховалыг муниципалитеттерге дааскан. Полиция болгаш дарый хөдөлүр албан черлери бедик белеткел чурумунга ажылдаар. Хөй-ниитинин чурумун камгалаарына эки турачы улусчу дружиналарны кириштирер. Чүгле Кызыл хоорайга безин дежурныйлаашкынче 100 ажыг кижинер.

Республиканың Баштыңы хайгаарал чок чорукту болдурбазы-биле, элээдилер болгаш аныктар киржилгелиг хемчеглерни тускай контрольга алырын дааскан. Бистиң корр.

ФЕДЕРАЛДЫГ ТӨПТЕН ДЕТКИМЧЕ

АЖЫЛ-ИШКЕ ТЕПКИИШ

Тываның Баштыңы Владислав Ховалыг болгаш республиканың Чазаның кежигүннери апрель 18-21 хүннеринде Москваже ажыл-херекчи чорукту кылып, дөрт хүн дургузунда федералдыг төп органнарда ажылдааннар. Ниитизи-биле чорук-херек чогумчалыг болган.

Тываның Баштыңы Владислав Ховалыг республиканың амыдырал-чуртталгазынга болгаш ажыл-агыйына эң чугула айтырылганы федералдыг күүседикчи органнарның удуртукчулары-биле улам ханы сайгарып чугаалашкан, деткимчени алган.

ЭЛЕКТРИ ЭНЕРГИЯЗЫ

Республиканың кезээде чидиг айтырылганының бирээзи – электри энергиязы-биле хандырылган. Чүге дээрге Тыва улам-на сайзырап, чаа бүдүрүлгелер ажылгалга кирип, чуртталга бажыңнары, социал ужу-дузалыг объектилер немей туттунуп келген болгаш, электри энергиязынга бистиң регионунуң хереглели чылдан чылче көвүдөп турар. 2021

2022

чылда Тываның
энергетиказын
хөгжүдеринче

1,6

млрд рубльди
киирер

3,4

млрд рубльди
Тываның коммунал
ажыл-агыйынче

чылда Россияның Чазаның Даргазының оралакчызы Александр Новак-биле Шушенск – Туран – Мergen – Кызыл угланышкынның электр шугумун тударының дугайында Владислав Ховалыг чугаалашкан турган. Ол ышкаш Иркутск областан “Голев” даг-руда компанияның Ак-Сугда комбинатынче электр четкизинге Тожунуң суурларын кожарының дугайында айтырыгны база Тываның удуртукчузу көдүрүп келген. Тыва Республиканың электроэнергетиказының 2022-2026 чылдарда хөгжүлдээзинин перспективтиг программанын чоокта чаа республиканың Чазан бадылаан. Ынчангаш “Россети” акционерлиг ниитилелдин чингине директору Андрей Рюмин-биле республиканың энергетика четкизин улам сайзырадырының сорулгаларын сайгарып көөрү Тываның Баштыңына кончуг чугула болган. Тываның электр четкизин 2022–2026 чылдарда сайзырадырының программанын Андрей Рюмин деткип, чүгле 2022 чылда 1,6 миллиард рубль акшаны аңаа кириштирерин Владислав Ховалыг-биле ужуражышкын үезинде дыңнаткан. Тывага ол улуг дуза.

Республиканың коммунал объектилеринин четкизин чаартырының болгаш модернизастаарының “орук картазын” Тываның Чазаның доктаалы-биле чоокта чаа бадылаан. Ол “орук картазы” езугаар дараазында 3 чыл дургузунда 7,95 миллиард рубль акшаның ажылын чуртталга-коммунал ажыл-агыйының ажылдакчылары чорудар ужурулуг. Бо ажылдың барык чартыын азы 3,4 миллиард рубль акшаның ажылын чүгле 2022 чылда кылыр.

“АРЫГ СУГНУ” 5 ЧЫЛДА

Россия Федерациязының тудуг болгаш чуртталга-коммунал ажыл-агый сайыды Ирек Файзуллин Тываның удуртукчузының планын Владислав Ховалыг-биле ужуражышкын үезинде деткээн. Харын-даа мырыңай республиканың “орук картазы” Федералдыг яамының планнары-биле аайлажы берген деп болур. “Арыг суг”

федералдыг программаның “беш чылын” азы дараазында 5 чыл дургузунда Россияның чурттакчы чонун арыг суг-биле хандыраарының планын ажылдап кылып турарын Ирек Файзуллин дыңнаткан. Совет үени сагындырар “беш чыл” планы Тывага дыка ажык-дузалыг болуп болур. Чеди-Хөл кожуунуң төвү Хову-Аксы суурнуң чурттакчыларын арыг суг-биле хандыраарының айтыры 2016 чылдан бээр чидигленип келген болгай. Элегес хемден суг сордурар пункту чылдың-на септээринден ойталааш, специалистерниң шагдала саналдап келгени ханы кудукту (скважинаны) черже хандыр киир хап, Хову-Аксының хирлиг суг айтырынын доңай соп каарына “Арыг суг” федералдыг программаның “беш чылы” дузалаптар-даа чадавас. Арыг суг айтыры Шагаан-Арыг, Чаа-Хөл, Ак-Довурак хоорайларда база нарыыдай бергенин демдегледип каары артык эвес.

Кызыл хоорайның оң талазында шериг кезээниң чылы-дылга төвүнүң одалга черинин кара ыжы кыжын ол чоок-кавыга карарты дигрели берген турары кызылчыларның дүвүрелин доюлдурган.

Кызылда
шериг объек-
тилерин

төп чылыдылга четкизинге кожарының дугайында Россия Федерациязының камгалал сайыды Сергей Шойгунуң оралакчызы Руслан Цаликов-биле чугаалашкан. Ол талазы-биле техниктиг ажылдарны РФ-тин Камгалал яамызы эгелээн.

ДЕМИР-ОРУК АЙТЫРЫ

Апрель 18–21 хүннеринде Москваже ажыл-херекчи чоруктуң эң нарын айтыры –

Тываны таварты Моолче, оон ыңай Кыдатче демир-орук тудуу болган. Тываның Баштыңы Россияның Транспорт яамызынга барып, Моолдун болгаш Кыдаттын элчиннери-биле ужурашкан. Тываны таварты демир-орукту тудары Россияга, Моолга болгаш Кыдатка чүү хире экономиктиг ажыктыг боорунуң дугайында чугааны оларның-биле чоруткан. Орукту чогу-на бо угланышкынның тудары эвээш эвес ажык-кончааны бээр деп тайылбырлаары белен эвес херек. Чүге дээрге Моол болгаш Кыдатче демир-орукту оларның девискээри-биле тудары ажыктыг деп, “чоорганны” бодунче тыртып турар кожала-рывыс база бар.

Алтай Республиканы таварты Кыдатче демир-орук тударының 3 угланышкыны бар. Баштайгы ийи угланышкын: Барыын-Сибирь демир-орук шугумунуң Бийск демир-орук станциязындан – Кыдаттын Авейтань демир-орук станциязы; Таштагол демир-орук станциязындан – база-ла Кыдаттын Авейтань демир-орук станциязы. Үшкү угланышкын: Красноярскының демир-орук шугумунда Абаза станциядан – Кыдаттын Авейтань демир-орук станциязы.

Курагино – Кызыл – Бейс Урумчи демир-орук шугумун тударының ажык-дүжүүн Россияга удур санкцияларның байдалына федералдыг төп органнар биле берген деп болур. Бо төлөвилелге россияжи, моол болгаш кыдат талаларның туруштарын илередир төлөвилелди боттандырып эгелээринин байдалдарын тодаргайлаар кады ажылдажылга амгы үеде чоруп турар.

Республиканың социал-экономиктиг ажыл-чорудулгазынга ажыктыг өске-даа деткиишкыннер федералдыг төпке апрель 18–21 хүннеринде ажыл үезинде чедип алдыган. Федералдыг дузаны чедишкынниг ажыглаар талазы-биле даалгаларны Тываның Баштыңы Владислав Ховалыг яамыларның болгаш эрге-чагырга органнарының удуртукчуларына берген.

Шаңгыр-оол МОНГУШ.

Майның дыштаныр хүннеринде
картофель тарыыр

Тываның Чазаның Даргазы Владислав Ховалыг “Улусчу картофель” губернатор төлөвилелиниң чорудуу-биле майның байырлалдар хүннерин картофель тарып олуртурунче ажыглап, ук ажылды организаастаар сорулганы социал албан черлеринин мурнунга салган.

Бо чылын 8553 өг-бүлө (эвээш орулгалыг 22454 өг-бүлениң 38 хуузу) картофель үрезинин алыр. Арткан өг-бүлелерниң «ийиги хлевиниң» үрезини эрткен чылгы дүжүдүндөн курлавырлатынган. Дыштаныр хүннерде төлөвилелдин он бир муң өг-бүлөзи картофельди тарып олуртур ужурулуг.

Барыын-Хемчик кожуунда «Улусчу картофель» төлөвилел-биле бо чылын 388 өг-бүлени картофель үрезини-биле хандыраар. Ол ышкаш 240 өг-бүлө “борщ түүн” алыр. Барыын-хемчикчилер дыштаныр хүннерни хилис эрттирбейн, картофель тарыыр дээш, белеткенип турарлар.

Тыва Республиканың Чазаның хөй ажы-төлдүг болгаш эвээш орулгалыг өг-бүлелерни деткээн кризиске удур хемчеглеринин бирээзинге “Улусчу картофель” губернатор төлөвилели хамааржыр.

ТР-ниң Күш-ажыл яамызының 2022 чылдың январь 1-ниң сан-чурагайлары-биле алырга, республикада шупту 85330 өг-бүлө бар, оларның 22,3 хуузу азы 19025-и эвээш орулгалыг өг-бүлелерге санадыр.

ТМГ Медээлер.

8553

өг-бүлө картофель
үрезинин алыр

СПОРТ

Бора-Булак ховузунун довураан доюлтур шапкан

Тыва кижиниң шаг шаандан тура адаан-мөөрейлиг үш оюнунун бирээзи – чүгүрүк аъттар чарыжы.

Эрткен дыштаныр хонуктарда Чөөн-Хемчик кожуунун Чадаана хоорайның девискээринде Бора-Булак ховузунга чыл санында болуп эртер ээлчеглиг аът чарыжының 29-ку сезонунун ажыдышкыны болган. Республиканың аңгы-аңгы кожууннарындан чүгүрүк малдарын чарыштырган мал ээлери, мунукчулар, оюн-тоглаазы-биле чыылган чонга бараан болган культура ажилдакчылары, аъш-чем аймаа саткан сайгарлыкчылар, аарыкчылар дээш кымны чок дээр боор.

ТР-ниң Аът федерациязының президенти Таймир Сарыгларның чугаалааны-биле алырга, ниитизи-биле 350 чүгүрүк мал чарышка киржири-биле бүртүктеттинген. Алды салыг бар. Баштайгы ийи салыг эртенгиниң 8–9 шакта-ла сүрүштүр үнген. Бир дугаар салыг – дөрт хар чедир аныяк чоруктуг чаваалар 10 км черге халыыр. Ийи дугаар салыг – база-ла дөрт хар чедир чүгүрүк чаваалар 15 км маңаар. Үш дугаар салыгга – чыраа малдар 15 км черге халыыр. Дөрт дугаар салыгга – дөрт хардан өрү назылыг челер малдар 15 км маңаар. Беш дугаар салыгга – дөрт хардан өрү назылыг улуг чүгүрүк малдар. Эң-не сөөлгү салыг – тыва аъттарның салыы. Сөөлгү ийи салыг Кара-Дыт деп черден үнгеш, 30 км черге халыыр болду.

ТЫВА АЪТТАР ДУГАЙЫНДА...

Тыва аъттарда сезен ажыг мал чарышка киржири-биле бижиттирген. Тыва аъттар – тыва чонунун онзаланып ылгалып турар тускай демдээ азы брендизи деп болур. Чоокку

чылдарга чедир тыва мал деп магадылап турар тускай документ-паспорт чок турган. ТР-ниң Аът федерациязы Рязань хоорайда эртем-шинчилел институту-биле кады ажилдажылганы чорудуп, тыва аъттарга паспорт тыпсыр ажилды сөөлгү чылдарда чорудуп эгелзэн. Тес-Хем, Эрзин болгаш Өвүр кожуунда тыва уксаалыг чылгылар бары илерзэн. Ылаңгыя Эрзинниң Качык сумузунда кончуг эки тыва чылгы бар болган. Рязань хоорайның эртем-шинчилел институту 3 чыл иштинде шинчилзэн соонда, тыва мал тудуп чоруур чылгычыларга сертификат, документиленни тывыскан. Уксаажыдылга ажилын уламчылаарыгга херек шынзылга бижиктер-

Булак ховузунда чарышка киришкен.

МУНУКЧУЛАРНЫҢ КАНДЫЗЫ-ДАА БАР

Аът чарыштырар сезон кээрге-ле, ие кижиге болгаш, бодум хуумда чүгүрүктерниң мунукчулары бичии оолдар дээш сагышсыраар мен. Бо удаада база орук дургаар ол оолдарның салым-чолунун дугайында бодап чордум. Машинадан дүжүп келгеш, бир-ле дугаарында республиканың назы четпээн уругларының бүрүн эргелиг төлээзи Сайзана Товууну эскерип кагдым. Сайзана Сергеевнаның медеглээни-биле алырга, аът чарыжыгга хамаарыштыр Тыва Чазак деңгелинде үндүрген док-

/ Бичии мунукчу Алдын-Доржу Лопсан.

ни чылгычылар алган. Бо хүннерде Тывада ниитизи-биле 10 000 ажыг аът паспорттуг апарган. Оларның саны чылдан чылче өзүп-көвүдеп турары өөрүнчүг.

Тываның ырак-чоок кожууннарындан келген чүгүрүктерниң чарыжы болганда ол 10 000 ажыг тыва аъттарның аразындан шилиттинген малдар Бора-

таалда айытканы болза, 14 хардан өрү назылыг оол уруг мунукчулап болур. Мунукчу оолдарның даңзыында ол хире назы четпээн оолдар чок. Бичии уруглардан шынзыдылга бижик, херечилел болгаш ада-иезиниң бижимел чөпшээрели херек. Тускай хеп чок мунукчу турбас. Камгалал хептерни чүгүрүк малдың ээзи азы эрттирикчилер хандыар хүлээлгелиг.

Таймир Сарыгларның бодалы-биле, 14 хар чедер берген оол уругнуң дуртуду-да, деңгизи-даа улуг улустуу дег, аартай берген боор. Аът чарыжы дээрге тываларның шаандан тура ойнап чораан оюну болганда, шаандан тура-ла черле деңгизи чиик чаш оолдар мунуп чораан деп ол тайылбырлады. Чүгүрүк мал мунарынга эң-не тааржыр назын – 11, 12 харлыг оолдар болур. 14 харлыг оол чоруктуг малды харын мунуп болур. Ынчалза-даа сөөлгү чылдарда хыналда күштелгенинден назы четпээн бичии оолдар мунукчу болурун шегледип турар – хоюлу-дүрүмнү хажыдар эргевис чок.

/ Алдан харлыг мунукчу.

Эң-не бичии – 14 харлыг Алдын-Доржу Лопсан:

– Үш чыл улай бо чарышка киржип тур мен. Ачам черле аът сонугаар, аъттыг-хөлдүг кижиге. Ынчалза-даа мен чажымда аът шоолуг сонуга-гавас турдум. Шору апаргаш аът мунуп эгеледим. Чүгүрүк малдар чарыжыгга бир-ле дугаар киришкеш, эрттир мунупкан мен. Бир катап камгалал хеп чок чорааш, аъттан ушкаш, кемдээн черим база бар. Ынчангаш чарыш аъды мунарда, камгалал хептиг болуру чугула. Сөөлгү үеде тускай хеп чок оолдарны маргылдааже кириштирбес апарганы эки-дир. Чарыш аъды мунарда, авам, ачамдан бижимел чөпшээрел алыр чордум. Чүгүрүк малын эрттир мунуп бээримге, аъттың ээзи шаңналының чартыын бээр, хол куруг чорутпас.

АЛДАН ХАРЛЫГ...

Хенертен чанывыска ды-выржып турар кончуг бедик мал мунган 118 дугаарлыг мунукчу халдып келди. Назы четпээн бичии оолдар аразында улгады берген кижиге ылгалдыг болбайн канчаар. Сонугаар чугаалажы бээривиске, «Тываның алдарлыг чылгычызы» деп хүндүлүг аттың эдилекчизи – Андрей Монгуш болду. Аъттың ээзи, Андрей Александровичниң оглу, шериг албан-хүлээлгезин эрттирип турар. Ээзи чокта аът өске улуска мундурбас, өскөлээр боорга, 60 харлыг чылгычы боду аъттаныпканын хөөрөп берди.

ЧҮГҮРҮКТҮҢ ЭЭЗИ ЗОЛОТОЙ

Бичиизинден тура чүгүрүк малдар мунуп өскөн Кгяль-цан Ондарга база ужуражы бердим. Ону «аът кырынга өскөн оол» деп кады-кожалары чугаалажыр. Ооң чонда тараан шолу ады – Золотой. Үш чыл бурунгаар ол Сүт-Хөл кожуунунун чылгычызы Аңчы Монгуштуң чүгүрүк малын чарышка эрттир мунупкан. Аңчы Монгуш шаңналга «Приора» маркалыг машинаны алгаш, өөрээнинден мунукчузу Золотойга аът берген чүведир. Золотой ам чүгле мунукчу

звес, а чүгүрүктүң ээзи болуп, бодунуң ажилдап алган малын челер малдар аразында салып турары өөрүнчүг болду.

Радж Кызыл-оолович Баз-оол, Чаа-Хөл кожуунунун чагырга даргазы:

– Эрткен чылын бис Чаа-Хөл болгаш Улуг-Хем кожуун, Бора-Булак ховузунга чылдың болуп турар аът чарыжының 28-ки кубогун алгаш, хемчегни дараазында чылын эрттирер эргени 12 чыл эрткенде алганывыс бо. Эрткен чылын-на белеткел ажилдарын чорудуп эгелзэн бис. Шаптараазын чок чүве каяа турар. Хемчегни организаастаарыгга бергелер турган. Колдуунда бичии уругларның спорт школаларының коллективтери белеткел ажилдарын чорудуп турган. Уругларның камгалалдыгзынга, ада-иелерниң бижимел чөпшээрелдеринге хамаарышкан документ-саавыр ажилдары хөй болган. Ынчалза-даа демнигге чүнү-даа кылып, бүдүрүп алыр болгай. Чоруувус чогаанының түңнели – байырлап турарывыс бо. Келир чылын бо аът чарыжының 30 чыл болган оюн медеглээр. Бо чылын кубокту маргылдааның ээлеринге, чөөн-хемчикчилерге дамчыдар бис. Улуг-Хем болгаш Чаа-Хөл кожуунунун суму бүрүзү бо хемчегге идепкейлиг киришкен. Чонувуска база аът ээлеринге өөрүп четтиргенивис илереттивис.

ШАҢНАЛДАР

Бо чылын 29-ку аът чарыжын Чаа-Хөл болгаш Улуг-Хем кожуун эрттирип турар. Ийи кожуунунун аът сонугаар сайгарлыкчыларының чыып алган акшазын салыг бүрүзүнге деңге үлей тывыс-кан. Салыг бүрүзүнге бир дугаар черге келген аъттың ээзинге 150 000 рубль, ийиги черге келген малдың ээзи 100 000, үшкү черге келген чүгүрүктүң ээзи – 50 000 дээш чоруй баар болду. Челер болгаш чыраа малдарның шаңналы узун орукка халыыр малдарның шаңналынга көөрдө, арай эвээш деп эскердим.

/ Айдың ОНДАР.

Буян ООРЖАКТИҢ тырттырган чуруктары.

/ "Улуг-Хем" чечен чогаал каттыжышкыны.

КЫСКА МЕДЭЭЛЕР

Бистиң чуртувусту
меге медээлер-
биле базарын
оралдажып...

«Тува-24» телеканалдың корреспонденти Айлана ХОВАЛЫГ Украинада болуп турар тускай шериг операциязынга хамаарыштыр бодунуң бодалын ипереткен:

Россия биле россияжи шериглер дугайында меге медээлер канчаар-даа аажок көвүдээн-дир. Ол болза Донбасстың тайбың чурттагы чонун дорамчылап, узуткаарыңче угланган нацист идеологияның нептерээни-биле холбашкан боттарының-на чаржынчыг хөделиишкннерин чажы-рары-биле Киевтиң эрге-чагыргазының барыын чүктүн аайындан эртпейн, чогаадып кылган үүлгедиглери-дир. Украинаның чепсектиг күштериниң кортук болгаш өөдежок чоруунуң бир көскү чижээ — дайын шөлүңге боттарының-на эжинге дуза чедирбейн, каапкаш барганы.

Россияжи солдаттарның камгалап кааны украин шериг Игорь Оленчук бо хүн аңаа дузаны бодунуң өөрү эвес, а бистиң оолдарывыстың чедиргенин элдепсинип, кайгап чугаалап турар, херек кырында оларның талазындан дорамчылап биле эри-шаа-жыны ол манап турган.

Украин талада көңүс өске чурум, дүрүмнөр бары чадавас, ынчалза-даа россияжи шериглер дээрге ат-алдарын бодаар, төлөптиг мөзү-бүдүштүг, кээргээчел буянныг кижилер болгай. Россияжи шеригни коргуушкунуң болгаш айыылдың эвес, а камгалапдың, ачы-дузаның көргүзүкчү дээни анаа эвес.

ТЫВАЛАР: РОССИЯНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫНЫҢ КАМГАЛАЛАЛЫНДА

Эрес-дидим эмчилер

Эмчиниң ачы-буяныг үүлөзи — амыдырал-чуртталганың кандыг-даа байдалдарыңа кижилерниң амы-тынын камгалаары. Тываның эмчилери бо чаагай үүлөзүн төлөптиг күүседип чоруурлар. Аңаа дараазында болуушкуннар бадыттал.

Ак-Довурак хоорайда асбест комбинатының кагдыг-ган бажыңнарын бузарыңа киржип тургаш, айыыл-халапка таварышкан ажилчинның амы-тынын камгалаарыңа республиканың дугаары бир эмнелгезиниң травматолог-ортопед хирург эмчизи Эргил Чадамба эрес-дидим чоруун көргүскени Тывага, бүгү Россияга билдингир.

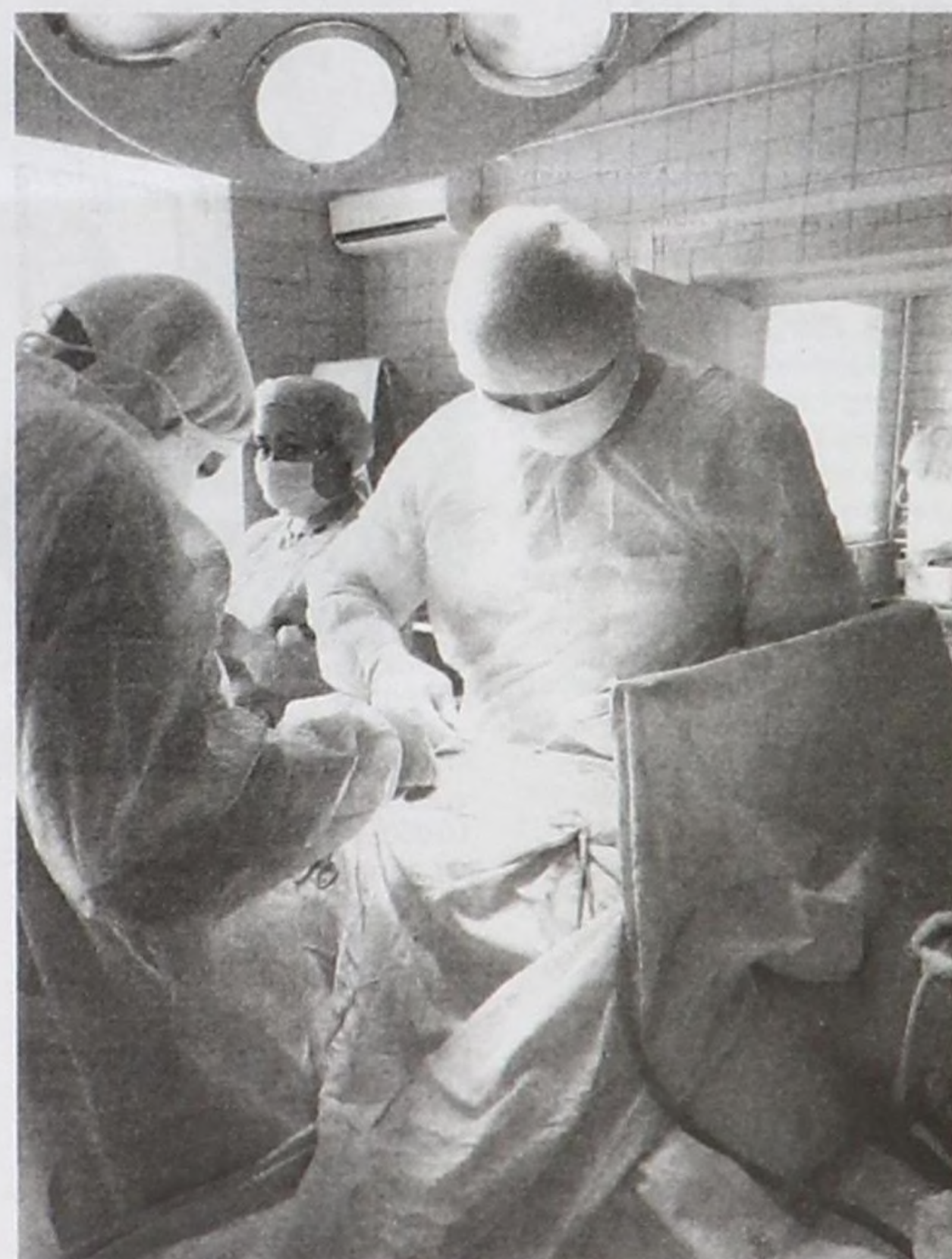
Украинада дайынчы хөделиишкннерге киришкеш, балыгланган солдаттарның болгаш офицерлерниң амы-тынын камгалаарыңа киржип, Луганск хоорайның эмнелгезинге ажилдааш, келген эмчилерни апрель 24-түн хүнүнде Кызыл хоорайже улуг орук аксынга төрөлдери, чоок кижилери болгаш эш-өөрү улуг өөрүшкү-биле уткуп алганнар.

Тускай дайынчы операция эртип турар Украинаже аъттанып турган эмчилерни апрель 3-те үдеп турувуста, бистиң сагыш-сетки-

ливиске дыка дүвүренчиг болганы чугаажок. Ол бүгү ам эмчилеривистиң-даа, оларның чоок кижилериниң-даа соонда калган. Дайынчы хөделиишкннер болуп турар Луганск Улус Республикага боттарының эмчи хүлээлгезин бедик профессионал деңгелге күүседип, дайынчы хөделиишкннерге балыглаткан хөй дайынчыларның амы-тынын олар камгалап, ачы-буянын көргүскеннер. Бөгүн дараазында эмчилерге ада-иези, төрөлдери, эш-өөрү, харын-даа мырыңай бүгү Тыва чоргаарланып турар деп чугаалаар болза, улуг-ла хөөредиг чок. Травматолог-ортопед эмчи Дмитрий Олегович Кыргыс, хирург эмчи Алдын-Херел Борисович Моңгуш, анестезиолог эмчи Дмитрий Робертович Ондар, стоматолог-хирург эмчи Сылдыс Херел-оолович Өлчейбен, травматолог-ортопед эмчи Маадыр Радионович Куулар, хирург эмчи Айдың Эресович Серен-оол. Бо эмчилер шупту республиканың №1 эмнелгезинде ажилдап турарлар. Оларны хирург эмчи, амгы үеде Күрүне Думазының депутаты Айдың Николаевич Сарыглар баштап чораан. Украинада чоруп турар тускай дайынчы операцияның

киржикчилериниң амы-тынын Тываның эмчилериниң камгалап турганын чүгле эрес-маадырлыг чорук деп бедии-биле

үнелээр бис, эмчилеривистиң боттарын маадырлар деп адап, оларга чоргаарла-ныр бис. Ооң база бир

Улусчу фронтунуң «Шупту кады бис» деп акцияга даянгат, эрткен неделяда кылып чоруткан ажилдары

Пасха байырлалының бүдүүзүндө Трехизбенки, Кряковка, Орехово-Донецк суурларга 1300, Крымның сумуларынга 460 куличилерни чедирген. Ук девискээрлерни хостап турда, Улусчу фронтунуң күүском баштыңы Михаил Кузнецов аңаа чеде бээрге, чорда, тус черниң чурттагылары пасха байырлалының куличилерин эккеп бээрин дилээн турган.

РФ-тиң Бокс федерациязы-биле кады Луганск болгаш Донецк республикаларга

400 тонна

чүктү чедирген (тарыыр үрезиннер, чурттагы чонга гуманитарлыг дузаны, кадыныг байдалы-биле кызыгаарлыг уруглар чурттап турар интернат-

тарга электри генераторлары). Мариупольдун зоопарыгын катап тургузарыңа херек гуманитарлыг чүктү база аппарып берген.

Харьковтуң хостаттыг девискээрлеринге

30 тонна

гуманитарлыг дузаны чедирген.

«Аныяктарның Улусчу фронтунуң удуртукчузу-биле «Шупту кады бис» деп шимчээшкнниң волонтерлары, Күрүне Думазының депутаттары-биле кады Херсонда кадыныг байдалы-биле кызыгаарлыг элээди оолга тускай колясканы белекке берген.

Россияның аңгы-аңгы регионнарында гуманитарлыг дузаны чыыр уламчыла-вышаан.

» Дайынчы хө-
делишкннер
болуп турар

Луганск Улус Респуб-
ликага боттарының
эмчи хүлээлгезин бедик
профессионал деңнелге
күүседип, дайынчы
хөделишкннерге
балыглаткан хөй
дайынчыларның амы-
тынын олар кам-
галап, ачы-буянын
көргүскеннер. Бөгүн
дараазында эмчилерге
ада-иези, төрелдери,
эш-өөрү, харын-даа
мырыңай бүгү Тыва
чоргаарланып турар
деп чугаалаар болза,
улу-ла хөөредиг чок.
Травматолог-ортопед
эмчи Дмитрий Олегович
Кыргыз, хирург эмчи
Алдын-Херел Борисович
Моңгуш, анестезиолог
эмчи Дмитрий Роберт-
ович Ондар, стома-
толог-хирург эмчи
Сылдыс Херел-оолович
Өлчейбен, травма-
толог-ортопед эмчи
Маадыр Радионович Куу-
лар, хирург эмчи Айдың
Эресович Серен-оол.

бадыткалы – шериг албан-
хүлээлгезин эрттирип тургаш,
Чечен Республикага дайынчы
хөделишкннерге эрес-
дидим чоруун көргүскеш,
"Эрес-маадырлыг чорук"
(Орден Мужества) орден-биле
шаңнаткан, амгы үеде хирург
эмчи Алдын-Херел Борисович
Моңгуштуң Украинага ажил-
дап турган эмчилеривистиң
аразынга чорааны.

Хирург эмчи Айдың
Эресович Серен-оол
Красноярскының күрүне
университетинин эмнелге
херээ факультетин 2013
чылда дооскан. Новокузнецк
хоорайда эмчилериниң билиин
бедидер институттуң интер-

/ Намы Шойгу эмчилер-биле.

натуразынга хирург эмчи
кылдыр билин бедиктен.
2014 чылда республиканың
№ 1 эмнелгезинин өрттенген
кижилер эмнээр салбырынга
хирургтап ажилдап кирген.
Агаар-десант шеринге
албан-хүлээлгезин эрттирер
күзелин боттандырып, аныяк
эмчи оол шеригге бодунуң
эки туразы-биле чоруткан.
Ооң дурт-сыны бедик, ал-боду
мөге-шыырак болгаш, агаар-
десант шерининин дайынчызы
болурунга дыка тааржыр.
Украинага 2014 чылда хан
төгүүшкүннүг болуушкуннар
эгелээрге, Айдың Серен-
оолдуң шериг херээ эрттирип
турганы агаар-десант кезээн
Самара хоорайдан Украи-
на-биле кызыгаар чоогунче
октаан. Ынчан шеригден
халажыр үеи келген болгаш,
төрээн Тывазынче чанып
келгеш, республиканың № 1
эмнелгезинге катап хирург-
тап ажилдай берген.

Украинада шериг
хөделишкннерге балыг-
латкан дайынчыларның
амы-тынын камгалап, аңаа
барып ажилдаар апаа-
рын республиканың № 1
эмнелгезинин эмчилери
черле билип турганнар.

Чүге дээрже Россияның өске
девискээрлеринден эмчилер
Луганск болгаш Донбасс
улус республикаларның
шериг эмнелгелеринде
барып ажилдап турарының
дугайында дыңнааннар.
Украинаже чоруур үе кээр-
ге, республиканың № 1
эмнелгезинин кол эмчизинин
оралакчызы Айдың Серен-
оол эмчи эштеринин бөлүүн
баштап алгаш, апрель 3-те
Москваже чорупкан. Аңаа
оларны хирург эмчи, Күрүне
Думазының депутаты Айдың
Сарыглар манап турган.

Луганск Улус
Республиканың Луганск
хоорайда республиканың
клиниктиг эмнелгезинге
Тываның эмчилеринин бөлүү
ажылдап турган. 1000 кижини
хары угда чыттырып эмнеп
болур кончуг улуг эмнелгени
балыглаткан дайынчыларга
дүрген дуза чедиреринин
эмнелгези кылдыр эде кылган
болган. Луганск хоорайдан
40–50 километр хире ыракта
Первомайская, Рубежная
хоорайлар талазында эң изиг-
изиг тулчуушкуннар чоруп
турар. Оларның дааш-шимээ-
ни Луганскыга дыңналып
кээр. Тулчуушкуннар үезинде

каннар. Намсүрен Суур-оол
минаның бузундуларынга
арны, чаагы, эктинче балыг-
латкан боорга, стоматолог-хи-
рург эмчи Сылдыс Өлчейбен
операцияны дарый кылган.
Таңды кожуунуң Дүрген
суурдан Буян Оюн база балыг-
латкан, аңаа база операцияны
шалыпкын кылганнар. Бо оол-
дарны шуптузун Россияга эм-
нээри-биле чоруткан. Балыг-
латкан тыва солдаттарның
аразында арга-дуржулгалыг
дайынчы база бар болган. Ол
дээрже сес чыл дургузунда
шериг херээ эрттирип келген,
Сирияда дайынның киржик-
чизи, Кызыл хоорай чурттуг
Вадим. Балыгларын экиртир
эмнедип алгаш, катап база ро-
тазынче, дайынчы эш-өөрүнче
чоруур күзелин ол илередип
турган.

Тыва эмчилер чаңгыс
чер-чурттуглары солдаттарга
шыдаар шаа-биле дузалажып,
хүнезиненип алгаш чораа-
ны тыва аш-чемни оларга
берип, чылыг идик-хепти база
кедирип кааннар.

Украинада дайынчы
хөделишкннер үезинде ба-
лыглаткан хөй солдаттарның
болгаш офицерлерниң амы-
тынын тыва эмчилер камга-
лааннар. Оларның шуптузун
Луганск Улус Республиканың

» Луганск Улус Республиканың Луганск хоо-
райда республиканың клиниктиг эмнелге-
зинге Тываның эмчилеринин бөлүү ажилдап турган.
1000 кижини хары угда чыттырып эмнеп болур
кончуг улуг эмнелгени балыглаткан дайынчыларга
дүрген дуза чедиреринин эмнелгези кылдыр эде кыл-
ган болган. Луганск хоорайдан 40–50 километр хире
ыракта Первомайская, Рубежная хоорайлар тала-
зында эң изиг-изиг тулчуушкуннар чоруп турар.
Оларның дааш-шимээни Луганскиге дыңналып кээр.
Тулчуушкуннар үезинде балыглаткан солдаттар-
ны болгаш офицерлерни тыва эмчилерниң ажилдап
турганы эмнелгеге дүне-хүндүс дивейн эккээр.

балыглаткан солдаттарны
болгаш офицерлерни тыва
эмчилерниң ажилдап турганы
эмнелгеге дүне-хүндүс дивейн
эккээр. Оларның аразында
тыва оолдар база бар бол-
ган. Камчаткада далайның
десант шерининин дайынчызы,
Моңгун-Тайга чурттуг Намы
Шойгу дыка аар эвес балыг-
латкан. Тыва эмчилер ону
чүгээртедир эмнээш, телефон
дамчыштыр ада-иези-биле
чугаалажырынга дузалаш-

кадык камгалал яамызының
хүндүлел бижиктери-биле
шаңнаан. Ында "Луганск
Улус Республиканың
чурттакчыларының амы-ты-
нын камгалаарынга киришке-
ни дээш" деп бижээн.

Тыва чоннуң оолдары,
тыва дайынчылар, тыва
эмчилер Россияның шериг-
политиктиг эрге-ажыктарын
мынчаар эрес-дидим камга-
лап турарлар.

/ Шаңгыр-оол МОҢГУШ.

Моңгуш Буян-Бадырғы – шылгараңгай политик

Тываны аңгы күрүне кылдыр тургузарынга улуг
үлүг-хууун кириген Моңгуш Буян-Бадырғы ноянның
чырык черге бодараан үезинден бээр 130 чыл бо-
луп турар. Апрель 25-те, Моңгуш Буян-Бадырғының
төрүттүнгөн хүнүнде, Тываның Баштыңы Владислав
Ховалыг социал четкиде арнынга дараазында чүүлду
бижээн.

«Тыва бөгүн күрүнениң үндезилекчизи гун ноян
Буян-Бадырғы Моңгуштуң чырык адын сактып мөгеер.
Ол төрөөн чонунуң салым-чолу дээш сеткил-чүрээнден

сагыш аарып чораан. Аныяк-даа турган болза, XX чүс
чылдың эгезинде улуг өскерлишкннеринин масштавын
ханызы-биле угап билип, келир үениң салым-чолунга
салдарлыг шиитпирлерни хүлээп, ол дээш туржуп келген.

Моңгуш Буян-Бадырғының чагааны өзүгаар, бис, рос-
сийжи чоннарның улуг өг-бүлезинде амыдырап-чурттап,
ажылдап, уруг-дарыывысты өстүрүп кижизидип, ада-
өгбелеривистиң чаагай чаңылдарын сагып, бурунгаар
көрүп чор бис. Улуг чаңгыс чер-чурттууус дугайында
сактыышкынны кадагалаар бис».

Бистиң корр.

«ЧАА СОРУК» ГУБЕРНАТОР ТӨЛӨВИЛЕНИ

Тываның дыка хөй аныак өг-бүлелеринге улуг деткимче болган төлөвилелдерниң бирээзинге «Чаа сорук» губернатор төлөвилели хамааржыр. «Эр кижилер эңдевес боор бе, эрик бузулбас боор бе» деп тыва үлөгер чугаада ышкаш, чуртталгазында кандыг-ла-бир частырыгны кылза-даа, эки амыдыралче чүткүлдүг, шын орукту дилеп чоруур эр кижилерни деткиир сорулгалыг ажилдап кылган төлөвилелдин ачызында амыдыралдың эки оруун тыва берген улус эвээш эвес. Оларның бирээзинге Чөөн-Хемчик кожуундан Белек Монгушту хамаарыштырып болур.

Малчыннарның эң-не чымыштыг үезинде Белек Монгуштуң ажил-ижин сонуургап четтивис. Аныак малчынның аалынче бисти Чөөн-Хемчик кожуунуң көдээ ажил-агый эргелелиниң кол зоотехниги Ээлдек Монгуш биле Бажың-Алаак суму чагырыкчызының оралакчызы Виктория Монгуш үдеп чедирди.

Аныак малчынның кыштаа Бажың-Алаактан 5 километр черде, Баян-Дугай дааның эдээнде, мал тударынга дыка эптиг черде турар болду. Аалдың херээжен ээзи ийи бичии оолдары-биле биске уткуй үнүп келди. Хүндүс хой оларда, өгнүң эр ээзи кадатта дээрзи билдингир. Саина Сергеевна келген аалчыларын изиг сүттүг шайы, боова-боорзаа, чаа эскен манчызы-биле ээлдек-эвилең уткуп алды. Аалдың кыс ээзи холу чөмзиг, ажилгыр-кежээ деп чүвези илдең — бажың ишти чылыгы-чырык, арыг-силиг, аштыг-чөмниг.

«Кышты хүр-менди эрттис. Мал ам-даа төрүп турар, бо хүнде 100 ажыг хураган бар. Алды-чеде ай үезинде 200 баш хойну бо чылдың киржикчилеринге хүлээдир бис» — деп, Саина Сергеевна ажил-ижин таныштырып эгеледи.

Монгуштарның өг-бүлөзи бо төлөвилелге 2020 чылда киржип эгелээн. Олар база өске киржикчилер-биле бир дең чурттаар бажың-балгат, мал кажаазын тудуп алгаш, 200 баш хойну хүлээнип алганнар. Хүлээп алган 200 хойнуң кулак-кудуруу курттааш, элээн каш хойн база чидирген болду.

Баян-Дугайда аал

/ Эрес-кежээ Монгуштар.

Эрткен чылын хою 100 ажыг хураган төрөөн. Бо хүнде оларның одарында 500 баш шээр мал бар. Бо өг-бүлө «Инек — чөмгерикчи малым» төлөвилелдин база киржикчилери. 2018 чылда алган бызаалыг инээ ам 5 баш чедир өскөн.

Малчыннарны бо хүнде эң-не бергедеп турар айтырыг — суг биле электри чырыдылгасы. «Чырык-даа ажырбас, аккумулятор-биле ажилдадып алыр-дыр бис. Суг-ла берге-дир. Малды ырак эвесте кара сугга суггарар бис. Ижер сугну хүннүң-не Бажың-Алаактан суглап алыр-дыр бис» — деп, өгнүң херээжен ээзи хомудап чугаалады.

«Чаа сорук» төлөвилелиниң негелдезинде «кыштагжыларга» ышкаш халас кудуктар кастырып бээр кердүмзүн дээрзин Бажың-Алаак суму чагырыкчызының оралакчызы Виктория Монгуш тайылбырлады: «Чаа сорук» төлөвилелинге киржип чоруй, чоорту арат ажил-агый тургузуп алыр болза, кастырып алган кудуунуң 50 хуузу дедир эгидип бээр арга база бар. Чүгле

боттарының кызымаандан хамааржыр».

Суг хандырылгасы малчыннарның хөй кезииниң чидиг айтырыгы деп чүүлду сургакчылаашкыннар үезинде көрдүм. Халас кудук кастырып оочурун манап турар «Кыштаг» киржикчиле-

ри-даа бар. Совет үеде ышкаш тускай «водовоз» машиналарга совхоз малчыннарынга, сугну дажып бээр эки үелер база тургулаан. Ол үениң малчыннары кудук деп-даа чүве тоовас, малын эккелген суг-биле суггарып алыр, кыжын харны эргизип алгаш, суун

/ Малчыннарның салгалы.

» Малчыннарны бо хүнде эң-не бергедеп турар айтырыг — суг биле электри чырыдылгасы. «Чырык-даа ажырбас, аккумулятор-биле ажилдадып алыр-дыр бис. Суг-ла берге-дир...

ажыглап турган болгай. Ам чуртталга хөгжөөн, суурларда бажың бүрүзү, харын-даа малчын аалдарда кудуктарыны, «балдырлыг-ла» болза, кастырып алыр арга бар апарган. «Чаа сорукчуларның» хөй кезииниң орулгасы эвээш, хөй ажы-төлдүг өг-бүлелер болганда, ук төлөвилелге халас кудуктар кастырып бээр кылдыр эде көөр аргазын дилээр болза эки ышкаш.

Аныак малчыннарга угбазы Эмма Калчановна биле чөстөзи Алим Шолбанович дузалажып турарлар. Беш ажы-төлдүг малчыннарга угбазы, чөстөзиниң дузасы дыка улуг болбайн канчаар. Уругларының бичиileri (4, 5, 6 харлыг) ада-иезиниң чанында, школачылары (5, 7 класс) Бажың-Алаак школазында өөренип турарлар. Малдан халбактанып чорууру кедилг деп чүүлду билер болгаш, аныак ада-ие ажы-төлүн малчынның ажил-ижинге чаңчыктырып, кижизидип турарлар.

Өг-бүлениң эр ээзи Белек Валериевич «Чаа сорук» төлөвилелиниң киржикчизи болганын өөрүп, ооң өг-бүлөзине ол улуг деткимче болган деп чугаалады: «Төлөвилелге киржири — улуг харысалга-дыр. Күрүнден деткимчени алдывыс, боттарывыс кайыын 200 баш хой садып алыр харыктыг турган деп бис. Алган малывыстың бажын өстүрер дээш, хүлээнип алган болганымда, оларны эки ажаапкарактап, хайгаараары мээң харысалгам-дыр».

Малчын кижиниң чымыштыг ажылын шыдамык, күш-ажылга тура-соруктуг кижилер-ле шыдаар. Баян-Дугайның «чаа сорукчулары» ындылгарга хамааржыр-дыр деп бүзүрөп көрдүм.

«АГРОСТАРТАП»

«Сесегеде» чаа тракторлар

Чөөн-Хемчиктин Ийме сумуунда «Сесеге» көдээ ажил-агый хереглел кооперациязы (СПОК) республикада сайзырап турар ажил-агыйларга хамааржыр. Чоокта чаа ол ажил-агыйга ийи чаа техника немешкен.

Эрткен 2021 чылда «Сесеге» ажил-агыйның кежигүннери Аржаан-оол Ондар биле Мирон Ондар «Агрокстарт» программасын-

га киришкеш, бо чылын чаа тракторлар алганы бо. Бо чаа тракторларның бирээзи-биле тараа тарый, өскези-биле сизген кезер, пресстээр.

Аржаан-оол Ондар чаа алган МТЗ-82.1 (Беларусь) трактору-биле Иймениң эң-не тараалаң черлери Көк-Терек биле Сесеге шөлдөринге бо чылын сула, ак тараа (кызылтас), келир чылын чинге-тараа тарыйрын планнап турар. «Бо чаа тракторларны ботта-

рывыс 2 хонук чоруп тургаш, Красноярск крайдан мунуп эккелдивис. Техниканың шынары эки-дир. Мээң алган тракторумда үрезин чажар херексел болгаш тележка бар. Агаар-бойдушту көрүп тургаш, май айның эгезинде тарааны тарып эгелээр бис. Мал чөмгө колдуунда сула тарып турар бис» — деп, Аржаан-оол Бокан-оолович чаа тракторун таныштырды.

«Агрокстарт» көдээ ажил-агый программасынга тура-соруктуг-ла кижилер киржип шыдаар. Бирээде, программа-

га киржирде, документ-саавыр долдурарындан аңгыда, 4 млн. рубль үнелиг тракторнуң өртөөнүң 10 хуузу киржикчиге турар ужурулуг. Ийде, Иймениң салгал дамчаан мал, тараа ажылын кылып чоруур «Сесеге» СПОК-туң даргазы Каң-оол Борисович Ондарның эки удуртулгасы-дыр — деп, Чөөн-Хемчик кожуунуң көдээ ажил-агый эргелелиниң кол зоотехниги Ээлдек Монгуш чугаалады.

/ Аржаан-оол Ондар.

/ Арынны Алдынай АРАКЧАА белеткээн. Буян ООРЖАКТЫҢ тырттырган чуруктары.

КЫСКА МЕДЭЭ

Шылгалдаларга
белен

Чөөн-Хемчик кожууннун өөредилге эргелелин иити билиг килдизинин эргелекчизи Белек Маадыровна Монгуштуң ук кожууннун доозукчуларының удавас болур күрүнениң чаңгыс аай шылгалдаларына хамаарыштыр медеглели.

/ Б. Монгуш.

2021–2022 өөредилге чылында Чөөн-Хемчик кожуунга 94 өөреникчи 11-ги классты, 340 өөреникчи 9-ку классты доозар. 340 уругнун үжү кадының байдалы-биле бажыңында өөренип орат. Ынчангаш 337 тоску классчылар шылгалда дужаарына белеткенип кыштаан.

Эртем башкыларының кызымаккай ажылын демдеглээр артык звес. Өөредилгези бичиле «аскай» берген уруглар-биле ниити консультациялардан аңгыда, бот-тускайлаң кичээлдерни олар эрттирип турар. Чадаана хоорайның 1 дугаар школазынга (ПП 110) ЕГЭ бижири чаңгыс пунктуга кожууннун доозукчулары кээп шылгалданы дужаар. Пункт амгы үениң дериг-херексели-биле бүрүнү-биле чүмнеттинген. Чоокта чаа пунктуларны хынаар дээш эрттирген шенелде шылгалдаларның түңнели эки болган.

94

он бирги классчы,

340

тоску классчы доозар

«Часкы школа» деп адаарывыс март, апрель үезинде болур өөредилге программазы ук кожуунга бедик деңгелге эрткен. Аңаа ниитизи-биле 494 ажыг кичээлди 6 хонуктуң дургузунда кожууннун школары эрттирген.

Ниитилел эртемни (общество) – 94 тоску классчы, а географияны – 79 доозукчу шилээш, күрүнө шылгалдазын дужаар деп турар.

Дыка хөй өөредилге черинче өөренип кирерде, ниитилел эртемниге ыяп шылгалда дужаар. Ынчангаш доозукчуларның ук эртемни идепкейлиг шилип турар ужуру ол.

Ожуктуң үш дажы дег
ажылдаар болза эки

Кандыг-даа мергежилде өскелерден онзаланып ылгалып турар кижилер турар болгай. Оларның шак ынчалдыр ылгалып, онзаланырынга кылып турар ажылынга ынакшылы, бердингени, онза сонургалдыг болуп турарындан аңгыда, тускай салым-чаяанның база салдарны чедирер. Чөөн-Хемчик кожууннун төвү Чадаана хоорайның 2 дугаар ортумак школазының тыва дыл, чогаал башкызы Чаяна Чадамбаевна Шилова шак ындыг онзагай башкыларның бирээзи.

/ Ч. Шилова.

болганы чугаажок. Бодунун башкы ажылын бир дугаар Кызыл кожууннун Көк-Тей ортумак школазынга тыва дыл болгаш чогаал эртемниң башкызы кылдыр эгелээн.

АДА-ИЕЗИНИҢ ИЗИ-БИЛЕ...

Башкы иштиң буянның үүлезин аныяк шүлүкчүнүн шилип алганы таварылга звес – Чаян ада-иези кайызы-даа башкылар: Барыын-Хемчик кожууннун Шекпээр ортумак школазынга школа директорлап чораан Чадамба Сагаанович биле орус дыл, чогаал башкызы Часкал Дамчаевна Шиловтар. Оларның дөрт кызы доозазы башкы эртемни чедип алган.

«Ада-иевис иелээн башкылар боорга, бис база башкы эртемни сонургай берген-ивис ол боор. Бичи-висте ачавыс биске самбыралар кылып бээр кижжи, ынчан бот-боттарывысты башкылажып ойнаар чораан бис»

– деп, Чаяна Шилова сактып чугаалады. – Чогум чогаал бижириңге сонургал ачавыстан дамчып келген. Ачамның бижири чораан чогаалдарын авам чыып чораан кижжи. Сырткы хаптарынга суп алгаш, шыгжап турганын сактыр мен. Ачам хөөкүй мен

беш харлыг турумда-ла чок болган, а авам элээди апарганымда, 30 хар ажып чорааш, мөчээң».

Чаяна Чадамбаевна өөреникчилеринге чүгле тыва дыл, чогаал эртемни звес, а чогаалга сонургалдыг, ынак болурунга өөредирин кызыдып чоруур. Ооң-биле чергелештир, башкының чымыштыг ажыл-ижинин аразындан чогаал ажылынга турскаа-дыптар үени база илип тып ап турар. Чоокта чаа башкы бодунун чогаал ажылының ээлчеглиг түңнели – «Салым-чолдун сылдызы» деп чечен чогаалының номун чырыкче үндүрген. Бөлүк авторлар-биле ийи катап шүлүктөр номун парлаткан. Бо хүннерде ийи дугаар номун үндүреринге белеткенип турар. Ооң-биле кады Чаяна Чадамбаевна өске чогаалчыларның номнарының корректуразын кылып ажылды база чорудуп, тыва чогаал сайзырадырынга үлүг-хуузу кирип турар. Ол 25 хире авторларның номнарынга корректураны кылган.

КЛАССТЫҢ УДУРТУКЧУ
БАШКЫЗЫ

Чаяна Шилова бо чылын бешки классчыларның удуртукчу башкызы. Класс-биле ажылдаарга, бир талазында, солун, чаптанчыг, а бир талазында, харысалга улуг, берге деп ол санап чоруур. Класстың удуртукчу башкызы ада-иелер-биле сырый харылзаалыг ажылдаар апар. Бир звес башкы кижжи ада-ие-биле харылзаа чок болза, ажыл канчап-даа шуудаваас. Харылзаа тударының чаа шагның аргалары бар апарганынга башкы өөрүп турарын чугаалады:

– Амгы үеде магалыг, класс башкызы вайберге класстың азы ада-иениң ниити бөлүгүн тургузуп алыр апарган. Ону шын ажыглаар болза, аажок ажыктыг. Ынчалза-даа маңаа база чазыглар тургустуна берилээр. Чижээ, эң-не нептереңгей чазыг – ниити бөлүккө «Ол өөреникчи ындыг, бо өөреникчи мындыг» дээн ышкаш бижиктер үндүрери. Чүгле хөй кижиге хамааржыр чарлалдар дээн ышкаш чүүлдер бижири ужурлуг бис.

А кажан тодаргай өөреникчиге хамаарышкан айтырыг болза, өөреникчинин бодунче азы ада-иениң хууда дугаарынче бижири азы долгаар болза эки. Ада-иелер, өөреникчилер каттай бежен-алдан кижжи номчуп турар ышкашыл. Хому-данчыг, хораданчыг апарбайн канчаар. Оон-на алгыш-кырыш, чөрүлдээрлер үнер.

– Силер ам элээн дуржулга кире берген башкы-дыр силер. Ажылын чаа эгелеп чоруур аныяк башкыларга чүнү чагып болур силер?

– Бир-ле дугаарында, өөреникчинин сагыш-сеткилин билип ап, өңүктөжип алыры чугула. Чүгле билиг бээр-биле кызыгаарланган ажы чок. Чамдык дуржулга чок башкылар өөреникчизин билбес боор. Уругнун караандан илдең болур чүве. Бо кижжи муңгарап олурар, бо кижжи аштап олурар дээш уругнун көрүжүндөн башкы кижжи эндевес. Чылдагаан чок черге уруг корум-чурум үревес. Өөреникчи кижинин школага, класска бодун канчаар алдынып турары ооң өг-бүлөзінде байдалындан хамааржыр. Шаанда ажы-төл ада-иениң харысалгазынга турган болза, бо үеде ол талазы-биле арай-ла аскай берген деп болур. Черле ынчаш, ниитизи-биле «Өг-бүлө институту» арай кошкай берген.

АЖЫ-ТӨЛДҮН
ЧЕДИИШКИНИ –
АВАЗЫНГА ЧОРГААРАЛ

Чаяна Шилова чүгле салым-чаяанның башкы, чогаалчы звес, а үлгерлиг ие дээрзин ажы-төлүнүн чедииш-киннери бадыйкап турар. Ол өөнүн ээзи Чингиз Сат-биле үш ажы-төлдүг. Улуг уруу Лидан Томск хоорайда эмчи университетинде өөренип турар. Лидан Кызылдың 2 дугаар школазынга 9-ку классты «Онзагай аттестаттыг», 5 дугаар школаны алдын медаль-биле дооскан. Ийи дугаар огу Самба Кызылдың президентинин кадет училищезинде чедиги класста өөренип турар. Ол дзюдо талазы-биле республиканың ийи дакпыр чемпиону. Хеймер кызы Ария Чадаананың 1 дугаар школазының өөреникчизи. Уран чүүл школазының чурулга салбырының сургуулу. Чуруттунарынга салым-чаяанныг. Ажы-төлү дооза ачазын дөззэн спортчулар болганынга авазы чоргаарланып чоруур.

– Ада-иелерге чүнү чагып болур силер,
Чаяна Чадамбаевна?

– Уруг боду чеже-даа кызарга, ада-иениң талазындан деткимче чок болза, кончуг багай. Өөренигеш, чеде бээрге, бажыңында улуг улузу арагалап олурар болза, уругнун сагыш-сеткили хөмүрерип, өөредилгеге сонургалы чиде бээр. Ынчалдыр өөредилге программасындан, эш-өөрүндөн чыдып каап болур. Шак мындыг чүүлдерни узуткаар дээш, класс башкылары, социал педагогтар болгаш эртемнер башкы-

лары-даа дыка кызып ажылдап турар бис. Эвээшти-даа, хөйүнү-даа ижерге, араганың оруу чаңгыс деп шупту билир болгай бис. Ажы-төлдүн келир үези дээш арага-дарыдан шеглеп чоруурун чонумга күзээр-дир мен. Башкылар боттарының талазындан чогуур хемчеглерни чорудуп турар. Мээң бодалым-биле алырга, ада-ие, башкы, өөреникчи ожуктуң үш дажы дег аразында харылзаалыг ажылдаар болза эки.

/ Арынны Айдың ОНДАР белеткээн.

Буян ООРЖАКТЫҢ тырттырган чуруу.

ШЫДЫРАА

Апрель 25-те Кызылдың автоорук техникумунга Тыва Республиканың шыдыраага эр улус аразына чемпионаты доозулган. Швейцар система-биле эрткен чемпионатка ап болгу дег 9 сандан 8,5 санны алгаш, республиканың 5 дакпыр чемпиону турган Эдик Эрес-оолович Ховалыг кымга-даа уттурбайн, чаңгыс хайым кылгаш, бо удаа база чемпионнап кааш, Тываның 6 дакпыр чемпиону болган.

ШАҢНАЛДЫГ ЧЕРЛЕРДЕ – ЧЕМПИОННАР

Тываның төөгүзүнде эр улус аразына эң-не хөй, 15 катап республика чемпиону чораан Николай Петрович Шишигин бистиң аравыста чок-даа болза, ооң өөреникчилери башкызының соон салгап, Тывага шыдырааны сайзырадып, чоннуң ажы-төлүн аңаа өөредип чоруур. Чижээлээрге, Николай Петровичиниң өөреникчизи, шыдыраага Тывадан баштайгы мастер болган (2007 чылда) Валерия Куулар эрткен чылын Россияның прокуратуразының 300 чыл оюнга тураскааткан республика чергелиг онлайн шыдыраа маргылдаа-зын октябрь айда организаастап эрттирген. Ооң тиилекчилерин бо чылдың январь айда Россияның прокуратуразының 300 чыл оюн демдеглер эрттирген байырлыг хемчеглер үезинде Тываның национал театрынга бедик деңгелге шаңнап-мактаан. Акша шаңнал-

Тываның 6 дакпыр чемпиону — Эдик Ховалыг

дарының хемчээли болгаш суй белектерниң өртек-үнези ынчан дыка шыырак болган. Тываның хөй дакпыр чемпиону Валерия Валерьевна Куулар республика прокуратуразында харысалгалыг ажылының аайы-биле республика чемпионаттарына ойнавастай берген-даа болза, шыдыраага Россияның прокуратура ажилдакчыларының аразына амы-хууда 5 дакпыр, Сибирь федералдыг округтуң командасы-биле 3 дакпыр чемпиону болуп, мастер адын амга чедир бадыткап чоруур.

Н.Шишигинниң база бир өөреникчизи, ам бо хүнде Тывада шыдыраа талазы-биле дың кара чаңгыс дээди эртемниг специалист Долаан Васильевич Салчак чоннуң ажы-төлүн бурунгу оюн – шыдыраага өөредип чоруур тренер башкы. Эрткен чемпионатка Долаан Салчак 4-кү салгыга чедир кымга-даа уттурбайн, чидириг чок чоруп олургаш, 5-ки салгыда Эдик Ховалыгга аштырыпкан. Улаштыр ол дараазында салыгларда бир хайым база кылгаш, 1,5 сан чидиргеш, ап болгу дег 9 сандан 7,5 санны алгаш, 2022 чылдың республика чемпионатында 2 дугаар черни бүзүрелди-биле чаалап алган. Кайгамчык солун чүве – Долаан Салчак республика чемпионаттарына 2 катап чемпионнааш,

9 катап 2 дугаар болганы. Бо одуругларның Ийи-Тал чурттуг автору ону эрткен үндүрүлгедэ 3 дакпыр чемпион деп казып, ону ам база чемпион болзун деп оштап турганы, харалаан, бүтпейн барган. Долаан ам база ийи дугаарлап каарга, автор ону «Ийи-Тал чурттуг болган болзуңа эки-дир!» дээринге өй болган...

Болуп эрткен чемпионат бетинде Тываның база бир 5 дакпыр чемпиону Артыш Чүлдүм баштайгы салыгда Чадаанадан аныяк шыырак шыдыраачы Айдың Ондарга арыг уттургаш, улаштыр 7-ги салгыда чемпионга база күш четпээн. Ынчалдыр ооң республиканың 6 дакпыр чемпиону болур дээн чырык күзели бо удаада бүтпээн-даа болза, ол 3-кү шаңналдыг черни 7 санныг чаалап алган.

ЧЕМПИОНАТТЫҢ АЖЫДЫШКЫННАРЫ – ААМИР АКХУНД БИЛЕ ЭЧИС СААЯ

Чемпионатты 4 киржикчи 6,5 санныг деңге дооскан-даа болза, немелде көргүзүлгелер-биле 4-5 дугаар черлерге школачы аныяк шыдыраачылар Аамир Акхунд биле Эчис Саая төлептиг болганнар. Бо ийи чалыы шыдыраачы оолдарывыс үстүндө чемпион акыларына бо удаада күш четпээн-даа болза, оларны

/ Шыдыраага Тываның 6 дакпыр чемпиону Эдик Ховалыг.

девидеткеш барганнар. Хайнак омак-сөөк Аамир (авазы – тыва, аказы – палестин) Тываның шыырак, хоочун шыдыраачыларының бирээзи Данзын-оол Иргитович Лопсанниң (Ак-Довурак) уйнуу болуп, кырган-ачазын дөзээн бооп турар. Аныяк, 18 харга чедир шыдыраачыларны Тываның Шыдыраа федерациязының президентизи Ренат Ооржак тускай демдеглер, шаңнаан. Оларның аразына бирги черни Аамир Акхунд, 2-ги черни Эчис Саая, 3-кү черни Аржаан Ондар (ниити 10 дугаар болган) чаалап алгаш, хүндүлел бижикир болгаш тренер башкы Адыгжы Кууларның амы-хууда тургускан акша шаңналдарына төлептиг болганнар.

ОЮН АПАРГАН ОНДАР

Алдан хардан өрү назы-харлыг шыдыраачылар аразына Валерий Омму (Кызыл), Степан Түлүш (Өвүр), Владимир Балчий-оол (Таңды) 6-6 саннарны деңге чаалап алгаш, немелде көргүзүлгелер-биле бирги, ийиги, үшкү черлерни чаалап алганнар. Оларның ниити түңнелдери – 12-ден 14-кү черлер болган.

Чемпионаттың эң улуг на-

зылыг киржикчизи 86 харлыг хоочун башкы Мижит Оолак-ович 4 санны алгаш, 75 киржикчи аразында 48 дугаар болган.

Мижит Оолак-ович: «Меңээ бо чемпионатка киржири безин улуг аас-кежик! Меңээ дугайымда «Шын» солунга бижири каарга, меңээ улуг алдар-хүндү!» – деп демдеглээн. Эрткен чылгы чемпионатка 80 харлыг тургаш, республиканың 10 шыырак шыдыраачыларының аразында кирген Даш-оол Кыстааевич Ондар бо удаада 31 дугаар чер алганы, 81 харлыг хоочунуустуң аныяк-өскенге улуг үлегер-чижек болуп чорууру ол. Даш-оол Кыстааевич хөй чылдар иштинде Таңдыда чурттап чоруур боорга, Тываның Ондарлар аразына болган шыдыраа маргылдаа-зынче «Силер ам Ондар эвес, Оюн апарган-дыр силер» дээш кирибээн таварылга база ылап турган чүве-дир...

ШЫДЫРААЧЫ КЫСТАРЫВЫС ШЫЫРАК ОЙНААН

Бо чылдың эр улус аразына шыдыраа чемпионатында 4 шыдыраачы кызывыс ойнап турар деп «Шынның» эрткен

(Уланчызы 9-ку арында).

/ Шыдыраа маргылдааның тиилекчилерин шаңнаан соонда.

Спорт яамызы улуг сорулгаларны салган

Тыва Республиканың Спорт яамызы 2022 чылда улуг сорулгаларны мурнунга салган. Ол дээрже ийи «угаанныг» спорт шөлү, 10 биче спорт залы, модуль-дуг ангар хевирниң 2 спорт залының тудуу, 4 спорт албан черлеринге капиталдыг септелгелер, Шагаан-Арыг хоорайга күш-культура-кадыкшылга комплекзиниң тудуу-дур.

Бо хүнде республикада 413 спортчу объектилер ажилдап турар, ынаар 3 хардан 79 хар чедир назылыг чурттакчы чоннуң 53 хуузу барып турар. Спортчу амыдыралга эң-не хандыкшылдыг кожууннар — Сүт-Хөл, Өвүр, Тер-Хөл, Чаа-Хөл, Чөөн-Хемчик.

«Санкциялар турза-даа, Чазак инфраструктураны тургузарын уламчылап турар, массалыг болгаш уруглар база элээдилер спортун сайзы-

радып, ол ышкаш даштыкы спортчуларның киржилгези-биле маргылдааларны эрттирип турар. Ажыл чурттуң Президентизиниң салган сорулгаларын чедип алырынче угланган: 70 хууздан эвээш эвес россиянар амыдыралын активчи хевирже шилчидип, спортка хандыкшыр ужур-луг» – деп, РФ-тиң Чазаның Даргазының оралакчызы Дмитрий Чернышенко чугаалаан.

Бистиң корр.

(Төнчүзү. Эгези 8-ки арында).

үндүрүлгезинде дыңнаткан болгай бис. Оларның аразын-дан ниитизи-биле 11 дугаар черни алган Динара Хомушку 6 санныг эң эки көргүзүлгү болган. Херээжен шыдыраачылар аразында Тываның 3 дакпыр чемпиону Шуру Ондар 5,5 санныг 19 дугаар болган. Анастасия Ооржактың 4,5 санныг 35 дугаар черни алганы чаа-ла 10 харлаан, Тывада-даа, Россиядаа ады билдингир апарган дуржулгалыг тренер башкы Сергей Ыймажапович Түлүштүн өөреникчизи бичи Настяга улуг чедишкин болбайн аан. Сайлык Самбуунун 4 санныг 49 дугаар болганы школачы кызыгыска эр улус аразында эки көргүзүг деп санаттынып турар.

СЕТКИЛДЕН СӨҢНЭЭН БЕЛЕК

Чемпионаттың эң аныяк киржикчизи, ниитизи-биле 18 дугаар черни алган 9 харлыг Начын Чамзыга Тываның Шыдыраа федерациязын хей чылдар иштинде (1992–2008) удуртуп-баштап чораан Мерген Анай-оол бодунуң хууда ном саңындан делегей чергелиг гроссмейстер Виорел Бологанның «Чадалар, канчап гроссмейстер болурул?» деп номун: «Гроссмейстер болур сен, оглум» деп чагааш, белекке сунган. Ол ышкаш база-ла ховар шыдыраа номнарын баштайгы тыва мастер Валерия Кууларның оглу Александр Кууларга, Динара Хомушуга, Настя Ооржакка хоочун шыдыраачы чагыг-сөзүн бербишаан, сеткилинден сөңнээн. Чемпио-

натка шаңналдыг чер алган шыдыраачыларга өргөлээр Чүвүрекович Ондарның Тывага шыдыраа төөгүзүнүң дугайында болгаш Кызыл хоорайның чемпиону чораан Экер-оол Маринович Манчынның бодунуң чогаатканы, орус-тыва дылдан аай-дедир очулдурган шүлүктөр номнарын эдеринчи шаңнал кылдыр тывыскан.

ЯАМЫДАН КИЧЭЭНГЕЙ ЧОК

Чемпионаттың байырлыг ажыдышкынының үезинде Тываның Шыдыраа федерациязының президенти Ренат Ооржак ТР-ниң Баштыңы Владислав Ховалыгның шыдыраа спортун Тывага сайзырадыр дээш улуг кичээнге салып эгелээнин дыңнаткан. Ол дугайында Тываның шыдыраачылары солун-сеткүүл, радио-телевидение, социал четкилерден номчуп, дыңнап, көрүп турар болгаш, улуг дарганың шыдыраа дээш сагыш салышкынын улуг өөрүшкү-биле деткип турарлар.

ТР-ниң Баштыңы-Чазак Даргазы бо удаада Чадаанага болган улуг хемчеглер — аът чарыгы биле тус чер бот-башкарылга органның хуралының шыдыраа чемпионды-биле дакпырлажы бергенинден шыдыраачылар-биле ужуражыр аргазы чок болганы хомуданчыг болган... Ынчалза-даа Чазактың спорт харыылап турар тускай яамызының удуртукчулары-даа, харысалгалыг ажилдакчылары-даа бар турбуже, чемпионаттың ажыдышкы-

нынга-даа, шаңнал тыпсыр черинге-даа яамыдан кым-даа келбээни — шыдырааже яамының тоомча чок болганын көргүскен.

Беш хонук үргүлчүлээн шыдыраа чемпионатында ТР-ниң Спорт яамызындан кым-даа бакылаваан... Яамыдан үндүрген шаңналдары чүгле хүндүлел бижиктер, алдын, мөңгүн, хүлер медальдар болганы элдептиг болду. ТР-ниң Спорт яамызы спорттук өске хевирлеринге тиелекчилерни канчаар деткип, шаңнап-мактап турарын көрүп, билип турар болгай бис. Маргылдааны 5 хонук шиидип келген судьяларга — Чадаанадан Арат Даш-оолович Ондарга, Сукпактан Чечек Сарыгла-ровна Ховалыгга төлээр акша көрдүмдөөн болган. Ынчалза-даа шыдыраачылар судьяларынга изиг шай, хуужуурлар садып эккеп берип, эвээш-биче-даа бол, чөмненир акшазын сунуп, азыранчып тургаш, чемпионатты эрттирип алганнар. Яамыдан акшаландырышкын чок боорга, чемпионаттың киржикчилери дадывырлыг киржиринден ойталаанын барымдаалааш, Шыдыраа федерациязының даргазы Ренат Чадамбаевич боду амы-хууда чемпионаттың тиелекчилерин шаңнаар, судьяларның ажылын төлээр дээш, 30 муң хире акшаны чараан. Аңаа уш-кажып, республика чемпиону чораан Валерий Николаевич Куулар алдан хардан өрү шыдыраачыларга бодундан 5 муң ажыг акшаны шуптузунга 500-теп деңештир үлөп берген. База-ла шыырак шыдыраачы Орлан Кызыл-оолович Монгуш чемпионга 5 муң акшаны деткикчилээн. Тренер башкы Адыгжы Куулар аныяк шыдыраачыларны деткип, оларны 3, 2, 1 муң акшалар-биле бодунуң өмүнээзинден шаңнаан.

Деткикчилерниң ачызы-биле 6 дакпыр чемпион болган Эдик Ховалыгның акша шаңналы 15 муң рубль болган. Ынчалдыр 2022 чылдың эр улус аразында шыдыраа чемпионаты доозулган. Шыдыраачылар дараазында болур улуг республика чергелиг шыдыраа маргылдаазы бетинде ТР-ниң Шыдыраа федерациязының отчет-соңулдалыг хуралын эрттирер деп шиитпирлээн.

/ Мерген КЫРГЫС.
Авторнуң тырттырган чуруктары.

Сүзүүм — театр, күчүм — хүреш, чүрээм — Тыва

Тываның В. Көк-оол аттыг Национал хөгжүм-шии театры «Сүзүүм — театр, күчүм — хүреш, чүрээм — Тыва» деп театржыткан көргүзүүн катап эгелээн.

Тыва Арат Республиканың 100 чыл оюнга тураскааткан көргүзүгже Тываның чурттакчы чонун Май 1 байырларында 13.00 шакта Национал паркта «Хүреш» стадионунче чалап турар.

Программаның сценарийин Тываның культуразының алдарлыг ажилдакчызы Орлан Дамба-Хуурак тургускан, режиссёр-тургузукчузу — Тываның алдарлыг артизи Леонид Каң-оол.

Театржыткан көргүзүгнүң билеттерин театрың кассазындан азы сайтызындан садып ап болур, ол ышкаш «Пушкин картазын» база ажылап болур.

Бистиң корр.

ХОЛ БӨМБҮҮ

Хоочун коктуг...

Апрель 23-те «Сүбедей» спорт комплекзинге болгаш Кызылдың Ооржак Лопсан-Кенден аттыг дугаары 18 школазының залында Петр Оюнович Бадыназының 75 харлаан оюнга тураскааткан хоочуннар аразында хол бөмбүүнүң маргылдаазы болуп эрткен. Хүндүлүг хоочуннуң өг-бүлөзи, ажы-төлү, төрөл-дөргүлү, өөреникчилери чылыг-чымчак сактыышкыннары чугаалап, маргылдааның ажыдышкынын кылган.

Петр Оюнович Бадыназын Россия Федерациязының улус өөредилгезиниң тергиини, Тыва Республиканың алдарлыг ажилдакчызы, Тыва Республиканың күш-культуразының болгаш спортунуң тергиини, Кызыл кожуунуң хүндүлүг хамаатызы, күш-ажылдың хоочуну. Кызыл кожуунуң болгаш Баян-Кол суурнуң сайзыралында кириген улуг үлүг-хуузу дээш хүндүлел бижиктер, өөрүп четтиришкин бижиктери болгаш күрүнө шаңналдарының эдилекчизи. Баян-Кол сумузуңуң Төлээлекчилер хуралының де-

путадынга ажылдап, сумунуң Төлээлекчилер хуралының даргазының оралакчызынга соңгуткан турган.

Ниитизи-биле 12 команда киришкен маргылдааны Кызыл кожуун удуртуп эрттирген. Хоочун спортчулардан тургустунган командаларның аразында изиг-изиг демиселдин түңнелинде тиилелгени маргылдааның организакчылары Кызыл кожуун чаалап алган. Ийги черни Чөөн-Хемчик кожуунуң спортчу командазы алган. Үшкү черни Шагаан-Арыгның хоочуннары чаалап алган, а дөрткү хүндүлүг черни Чеди-Хөлдүн спортчулары ээлээн. Республиканың хол бөмбүүнүң хоочуннары шак мындыг оюннары организастап эрттирип, оларны аралаштырып турарында сеткилиниң ханызындан өөрүп четтиргенин илередип, дараазында маргылдааны четтикпейн манаарын чугаалап турганнар. Кадык амыдыралды суртаалдап, хоочуннарның хей-аьдын көдүрүп, аныяк-өскенге үлегер-чижек болур мындыг хемчеглер ам-даа уламчылаар болзун.

/ Чыжыргана СААЯ.

/ Чемпионаттың эң улуг назылыг киржикчизи Мижит Ооржак.

/ Тываның хол бөмбүүнүң хоочуннары.

«ЧОНАР-ДАШТАН БИЙИР-2022»

Тываның Журналистер эвилелиниң чылдың-на эрттирип турар "Чонар-даштан бийир" мөөрейиниң тирикчилерин илереткен байырлык хемчег апрель 23-те Кызылдың Аныяктар өргээзинге болуп эрткен.

"Тыва 100 чыл дургузунда: болушкуннар, барымдаалар, кижилер" деп темага "Чонар-даштан бийир-2021" мөөрейни чарлаан турган. Он сес дугаар чыл эртип турар журналистерниң чогаадыкчы мөөрейиниң киржикчилери өске чылдарга көөрдө, бо удаада оранчок хөй болган. Чүге дээрге мөөрейге чүгле Тываның эвес, а өске регионнарда журналистер боттарының ажылдарын база кириштирген. Ниитизи-биле 73 ажылды мөөрейниң жюри кежигүннери (Россияның алдарлыг журналистери Надежда Антупьева, Александр Шоюн, Тываның алдарлыг журналистери Эльвира Лифанова, Инна Принцева, Кара-Күске Чооду, өске чылдарда ук мөөрейниң тирикчилери Лидия Иргит, Тамара Кабимильдинова, Саяна Өндүр, Людмила Котюкова) көргөш, 10 баллдыг система эзугаар үнелелди берген. Түңнелинде, 21 лауреат база 13 дипломантыны илереткен.

Красноярск хоорайдан А.Г. Берестованың "Тувинская Народная Республика в лицах" деп видеоролиги, А.К. Мужчинскийниң "Вход в загадочную Шамбалу" деп статьязы, Нижний Новгородтан И.О. Панченконун "Журналист" сеткүүлге баштайгы тыва солуннар дугайында чүүлү, Тюменьден К.Е. Третьякованың "По следам серебряных шаманок", "Живая легенда Саянских гор" деп "Тюменская правда" солунга үнген чурумалдары, Чита хоорайга

Кымнын демир-үжүү чидиг болган?

» Он сес дугаар чыл эртип турар журналистерниң чогаадыкчы мөөрейиниң киржикчилери өске чылдарга көөрдө, бо удаада оранчок хөй болган. Чүге дээрге мөөрейге чүгле Тываның эвес, а өске регионнарда журналистер боттарының ажылдарын база кириштирген.

"Вести-Чита" эфирге үнген С.С. Сономованың "Межэтнический брак: секрет семейного счастья четы Дармаевых из посёлка Агинское" деп телесюжети, Красноярск крайның Новосёлово суурундан Н.В. Долотованың "Жили-были русский и тувинец" деп "Грани" солунга үнген материалы, Москвадан В.В. Доржуның "Вдохновляющая сила творчества" деп "Тувинская правда" солунга үнген материалы, Москвадан Н.М. Харламованың "Стоянка на дороге ветра" деп документалдыг фильми, "Турандан Т.Е. Верещагинаның "Иннокентий Георгиевич Сафьянов. Родословие", "Нам дороги эти забывать нельзя" деп номнары, "Тыва" КТРК-дан К.А. Куцеваловтун "Земля дружбы народов", "Тува прекрасная" деп тускай репортажтары болгаш И.В. Намданның Оюн-оол Сат, Сиин-оол Оюн, Монгуш Кенин-Лопсан дугайында телесюжеттери, "Шын" солундан К.К. Монгуштун "Дошкун чылдарга торулбаан" деп материалы, 108 каналдан

Альмира Сендиниң телесюжеттери, В.В. Хомушкунун "АиФ на Енисее" солунга "Сокровища долины царей. Могут ли тувинцы быть потомками скифов?" деп статьязы, "Твой информ" солундан Н.А. Черноусованың "Союз журналистов Тувы: связь поколений" деп фотопортреттери, Кызылдың президентиниң кадет училищезиниң "Кадетский вестник" сеткүүлүнүн кол редактору А.А. Лачугинага удурткан сургуулдарның үндүрген материалдары, чурумалдары, интервьюлары журиниң бедик үнелелин алган.

/ Ульяна Ооржак.

Ол ышкаш М.Ч. Чоодунун "Там, где рождается Енисей" деп фотоальбомун, "Новые исследования Тувы" сеткүүлдүн кол редактору Ч.К. Ламажааның республиканың төөгүзүнүн дугайында статьяларын, Тываның Ю. Кюнзегеш аттыг ном үндүрер чериниң үндүргени "Тува за 100 лет: события, факты, люди" деп фотоальбомун, В.С. Каннның "Становление и развитие

/ Тыва журналистер.

периодической печати Тувы (1921–1991 гг)" деп номун база С.М. Мунзуктун "Сегодня, завтра, вчера. Монолог архивариуса в двенадцати картинах" деп номун жюри эки деп үнелээн. Мөөрейниң лауреаттары чонар-даштан бийир болгаш "Люди Центра Азии" деп номнун 3 тому болгаш В.С. Каннның "Становление и развитие периодической печати Тувы (1921–1991 гг)", С.М. Өндүрнүн "Легенды Долины царей" деп номнар-биле шаңнатканнар.

Мөөрейниң дипломантылары — Уран-кыс Амбаржи ("Тыва" КТРК), Анастасия Быкова (108 канал), Айдыс-маа Маадыр-оол ("Өвүр черде" солун), Любовь Дорохина (Иркутск), Наталья Маспик-оол (108 канал), Татьяна Ооржак (108 канал), Ирина Оюн, Сергей Оюн ("Таңды-Уула" солун), Аяна Лама (ТКУ-нун студентилер телестудиязы), Белекмаа Мунге (ТР-ниң Национал архиви), Виктория Соцкова (Ярославль), Алдынай Тюлюш ("Твой информ" солун), Павел Чесноков (Красноярск) болганнар.

Журналистерниң чогаадыкчы мөөрейин түңнээн байырлык хемчегге бо чылын бир дугаар Тываның Журналистер эвилели идепкейжи аныяк кежигүннерин деткип,

73

ажыл киришкен
21 лауреат
13 дипломант

өөрүп четтиришкин бижиктерин 17 кижиге тывыскан. Оон аңгыда, 2019 чылда Сочиге болган журналистер шуулганынга "Шын" солуннун таныштырылганының деткиччилери "Национал чем бүдүрүп төп" КХН-ниң удуртукчузу Ульяна Ооржак, "Сүбедей" дизайн-студияның удуртукчузу Сайдаш Самдан Тываның Журналистер эвилелиниң мурнундан өөрүп четтиришкин бижиктеринге болгаш тускай суй белектерге төлөптиг болганнар.

Ол хун болган хемчегге тыва журналистиканың хоочуннары хүндүлүг аалчылар кылдыр чаладып киришкен. Аңаа "Эдегей" костюм болгаш танцы театрының киржикчилери, Тываның улустун хөөмейжи Мөңгүн-оол Ондар, Тываның Национал хөгжүм оркестриниң аныяк хөгжүмчүзу Кежик Успун чыылганнар аян тудуп, байырланчыг хөөн кириген.

Бистиң корр.

/ "Чонар-даштан бийирниң" киржикчилери.

Кижизидикчи, удуртукчу башкы ава

Мээң маадырым — нарын, берге, солун амыдыралды чүктөп эрткен башкы Светлана Анзатовна Соскут. Ол Шемиге 1952 чылдың май 3-те бөдүүн арат өг-бүлө Анзат, Ханды Ховалыгларның хеймер кызы болуп чаяаттыңан. Ынак авазы үш харлыг турда «кызыл-дустай» берген. Ачазындан он бир харлыында чарылган. Кады төрөөннери-биле азыранчып өзүп келгенер.

Бичизинде бажың-балгадын арыдыр чүп, өшкү-хойну сагжып, анай-хураган дозуп хүнээр турган. Кара чажындан эрес-кежээ чаш уругну кожолары чаптап, магадаарлар. Ада-иениң эргеледиг-касыдышыкынын көрбээни-биле ол шала шириин, турум, негелделиг кылдыр өзүп келген.

Хорум-Даг, Кызыл, Суг-Аксының школаларына өөренип чораан үезинде спортка хандыкшы берген. Ылаңгыя республика чергелиг чиик атлетика, хол бөмбүү, баскетбол, теннис, шыдыраа маргылдааларына шаңналдыг черлерни ээлеп чораан. 1970 чылда Кызылдың башкы институтунун математика, физика факультетинде дужаап алгаш, шыырак чедишкенин өөренип, 1975 чылда доозуп үнген. Башкы мергежилдиг ажилчын оруун Алдан-Маадыр школазындан эгелзэн. Өөреникчилерни, бажыг билигге, шыңгыы корум-чурумга өөредип, спортка хандыкшыдып чораан. Улаштыр Чыраа-Бажыңга, Чадаана школазынга математика башкылап, директорнун оралакчызынга база ажилдаан.

Светлана Анзатовна 1983–2000 чылдарда Сүт-Хөлдүн өөредилге килдизинге школа инспекторлап тургаш, өөредилге реформазын кожуунга чедишкенин чорудуп, Ак-Даш, Кызыл-Тайга, Кара-Чыраа школаларын он чыл школалары кылдыр эде тургузарына улуг үлүүн кириген. Өөредилге-кижизидилгениң утка-шынарынче кол кичээнгей салып, бедик арга-дуржулгалыг кадрларны ажилдадып турган. Кызыл, Новосибирск, Москва хоорайларга билиг бедидер тускай курстарга өөренип, школаларга компьютеризация чаартылганын билдире удурткан.

Аныяк салгалдың, чоннун мөзү-шынар кижизидил-

/ С.А. Соскут.

гезинге ооң үлүг-хуузон өөренип көргөш, кожуун чагырыкчызынын социал политика талазы-биле оралакчызынга томуйлаан. 2009–2020 чылдарда тус-тус удуртукчулар, депутаттар, хөй-ниити организациялары-биле демнежи, кожууннун өг-бүлелери-биле сырый харылзаалыг социал адырны билдире удуртуп келген.

Ак-Даш, Алдан-Маадыр, Бора-Тайга, Кызыл-Тайга сумуларга чаа эмнелге черин тудар төлевилелди, «Өөредилге», «Кадык камгалал», «Демография» национал төлевилелдерни боттандырап талазы-биле ажил-ишти шыырак деңгелге удурткан. Чоннун социал байдалын экижидер «Инек — чемгерикчи малым», «Социал картофель», «Социал хөмүр», «Кыштаг», «Социал керээ» төлевилелдерни кожуунга чедишкенин организастаан.

Тыва Республиканың Чазаа ону 60 муң акшаның сертификаты-биле шаңнаан. 2018 чылда Сүт-Хөл кожуун назы четпээн уруглар аразына эки профилактика ажилын чорутканы, чаңгыс-даа хоойлу-дүрүм хажыдышыкыны болбааны дээш ооң ачы-хавы-яазын үнелээни ол.

Үре-түннелдиг ак сеткилдиг ажил-ижи, ачы-хавыяазы дээш Россияның, Тываның дөрт аңгы медальдарына, хөй санныг хүндүлүг шаңналдарына төлөтүг болган.

Светлана Анзатовна 1975 чылда Владимир Моңгушович Соскут-биле өг-бүлени туткан. Өөнүң ээзи — алгы-кеш-биле ажилдаар тускай мергежилдиг. Ону Иркутск хоорайның

өлүк-кеш техникумунга өөренип алган. Ол 1983 чылда Сүт-Хөл кожуун белеткелдер конторазының директорунга томуйлаткан. Ажилды билдире-биле удуртуп, «Кызыл-тук» шаңгалының эдилекчизинге чедир ажилдаан.

Соскуттарның өг-бүлөзи 3 ажы-төлдү бодарадып, төлөтүг кижилер кылдыр кижизидип өстүргөн. Уругларының улуу 7 харлыг, ортуну 3 харлыг, бичиизи 1 айлыг турда ачазы хенертен берге аарыгдан аарааш, «кызыл-дустай» берген. Светлана Анзатовна берге үени чүктөп эртип, ажы-төлүн кара чааскаан азырап өстүргөш, амыдыралдың делгем оруунче кирип каан. Олары дээди эртемниг, ажил-агыйлыг, өг-бүлелиг.

«Хөйү хөйлең, чону чоорган» дээр дег, Сүт-Хөл чонунун ачызында төрөлдөрүм, бээ-күнчуларым дузазы-биле күрүнениң бедик харысалгалыг ажилдарын шыдаар шаам-биле кылып, ажы-төлүм деткип чоруур мен» — деп, Светлана Анзатовна чугаалаар.

Хүндүлүг башкы, Светлана Анзатовна удавас 70 хар харлаар. Төрүттүнген хүнү болгаш юбилейи-биле изиг байырымны чедирип, каң дег кадык-шылды, чырык күзелдеринге ак орукту йөрээвишаан, шүлүүмнү тураскааттым.

БАШКЫЛАРГА!

Аңдаштанып, эштип, ойнап,
Анай бажы дозуп чораан
Аваангыр төл башкызындан
«А» деп үжүк танып алган.

Улай, улай классан классче
Ужуктап каан билиглерже
Угаадылап сургап чорааш,
Углап, аайлаан башкыларны!

Отчет, учет кылып дээштиң
Орайтаже онаалга хынап,
Компьютерге частырыг чок
Коштуруп каан башкыларны!

Бирги классчы курзуктарга
Билиглерни шиңгээттирип
Школазын доостуруп каар
Уран, мерген башкыларны!

Раиса ХОВАЛЫГ,
Россияның кадык камгала-
лының тергигини, Тываның
чогаалчылар эвилелинин
кежигүнү.

Энерелдиг сеткил — эм-дом

Бүгү назынымда мал-биле холбажып, өстүрүп, азырап чоруур, ооң кадында үргүлчү арыг агаарга чоруур болгаш, аарыг-аржык деп чүве билбес чордум. Өг-бүлелиг апарып, беш ажы-төлдүг болуп, кижини ортузу назы чеде бергеш, ам кээп кадым хенертен кошкай берген. Кызылда малчыннар эмчизи бар деп сураан шагдала дыңнаан хиремде, ооң ажыын көрүп чораан эвес, өөм ээзи база уругларым Кызылче эмчилээрин сүмелээрге, орук-суурнуң ыраан бодап келгеш, ынавайн шаг болган мен. Хан базыышкыны доктаамал улгаткаш туруп бээрге, ам канчаар боор, найысылал Кызылга-ла келдим.

Тыва эки турачылар кудумчузунда хоорайның 2 дугаар эмнелгезинге — малчыннар эмнелгезинге байдалымны хынап көргөш, херек анализтерни дужааткаш, эмнээр-биле чыттырып алган. Эмчилерниң сагыш чогаачал, кичээнгейлиин магададым. Ужурун билбейн барган чүүлдеримни айтыртынып-ла турарымга-даа, бужурганмас, аажок тода тайылбырлап бээр. Ол-бо өске эмчилерже чорударга, шала коргуп-сестип турдум. Шынында, бүгү адыр аайы-биле эмчилерниң дөгөрезинге хынадыр болган чүве ышкажыл.

Хан базыышкыны дээш эмчиге чыттыргаш, бүгү мага-бодумну шинчилеп бердилер.

Кандыг чем чириинден эгелзеш, шуптузун тайылбырлап берген эмчим Айдыс Александровна Салчакка өөрүп четтиргенимни чоннун солуну «Шын» дамчыштыр илередип олур мен. Аныяк эмчовис эртен эрте-даа, орай кежээ-даа палатавыска келгеш, далаш чокка бис-биле чугаалажып, дужааган анализтеривистиң харызын тайылбырлап бээр. Кайы эмге тааржып, кайызынга таарышпайн турарывысты, кандыг удуп хонганывысты бирден бирээ чокка айтырар. Ынчангаш эмчовистиң келирин четтикпейн манаар турдувус.

Эмчи сестралары ажылынга дыка-ла мергежэн аныяктар-дыр. Дамыр тып турда, кайызын кандыг дээр, шуут сагыш ышкаш дораан тывар.

/ Саяна Натпит-оол.

Чанып тура, ол хүн чүгле Саяна Николаевна Натпит-оол-биле байырлаштым, мөгейдим. Шуптузунга өөрүп четтиргеним илередир аргам чок болган. Ам солун арнын таварыштыр эмчи сестралары Алимая Седиевна Камаан-оолга, Аяна Эрес-ооловна Ховалыгга, Венера Эрестиговна Донгака, Чимис Биин-ооловна Сааяга өөрүп четтиргенимни илередип олур мен.

Аныяк эмчовис Айдыс Александровнаның күш-ажылы хилис барбаан, чеден дөрт харлыг Минчиңмаа Васильевна-даа, мен-даа кадыкшылывыс сегидип алгаш, чаныпкан бис. Минчиңмаа угбай мени мурнай эмчиден үнген кижини. Өвүрнүң Солчур чурттуг. Тыва чогаалчыларның номнарын сонугуруп, номчуп турдувус. Ылаңгыя кайгамчык шүлүкчү Алексей Бегзин-оолдун «Дириңниң дүн» деп номун дыка-ла магададым. Мария Күжүгеттин «Бүрү болгаш мен» деп номунун чогаалдары сагыш-сеткиливиске дыка-ла кирип, малчыннарның амыдыралының дугайында чаптанчыг, чараш чечен чугааларын төнчү чокка номчуксаан ийик бис.

Аалымда чанып келген, хоюм малдап, өг-бүлөм база ажы-төлүм аразында амырап чоруп тур мен. Ол дээрге эмчилеривистиң буянның ажил-ижиниң ачызы-дыр. Палатага кады эмнедип чыткан угбаларым-биле харылзаавысты үспейн чор бис.

Эки кижилерге дужарга, оларның энерелдиг сеткили эм-дом-биле демей сагыш-сеткилди сергедиптер-дир.

/ Анай-Кара САТ,
Чөөн-Хемчик кожуун,
Хайыракан-Баары.

Шынчы ажил-херээвис-биле деткиилиңер

Бистиң Алдан-Маадыр суурвус республиканың иштинде төөгүлүг черлерниң бирээзи дээрзи кижини бүрүзүңге билдингир. Алдан-маадыр өгбелеривис келир үеде чон хостуг амыдырап-чурттазын дээш иштикин болгаш даштыкының дарлалына удур тулчуп, төөгүге балалбас исти арттырып каанынга чоргаарланып чоруур бис. Ам удавас-маадыр өгбелеривистиң тура

халышканындан бээр 140 чыл оюн байырлап эрттирерин планнап турар бис.

Эрткен чылдың декабрь 2-де суурвуска өөрүнчүг хүн болганы уттундурбас. Алдан-маадырларның баштыңчызы болур Самбажыктың аъттыг тураскаалының байырлыг ажыдышыкыны Тываның Баштыңы Владислав Ховалыгның киржилгези-биле бедик деңгелге эрткен. Ол-ла хүн «Самбажык» аттыг Культура бажыңыга байырлалды эрттирериниң организастыг хуралына Чазак кежигүннери киришкен. Удуртукчу даргала-

рывыстың суурвуска чон-биле ужуражып, чоннун үнүн дыңнап, байырлалга чедир чүнү кылырын чон-биле сүмележип деткип келгени өөрүнчүг болду.

Хурал үезинде чурттакчы чонну дүвүредип чоруур эң кол айтырылгарга даргавыс доктааган. Чижээлээрге, үр үениң дүргүзунда тургустунуп келзе-даа, ажык хевээр артып турган орук айтыры, спорт залы, школаның, көдээ Культура бажыңының, уругларның уран чүүл, школазының капитал септелгези дээш оон-даа өске

хөй амыдыралчы айтырыларны чон көдүрүп турган. Чурттакчы чонну дүвүредип турар чидиг айтырылгарны шиитпирлээр-биле адыр аайы-биле сайгарыптар даалганы Тываның Баштыңы хурал үезинде берген. Ынча хөй айтырылгарның күүселдези кандыг-ла ирги деп кижини бодаар. А херек кырында чамдык айтырылгар каракка көзүлдүр-ле шиитпирлеттинген. Чижээлээрге, школаның септелгези, орук санаашкынының документи-зин хевирлээр талазы-биле ажилдар каракка көзүлдүр

кылдынып эгелзэн. Ажил-ишчи даргавыстың ачызында чазалыг оруктуг, аныяктарга ойнаар спортзалдыг, аргы-жылга айтыры, музей дээш бо бүгү боттаныр дээрзинге идегеливис улуг.

Чон дээш ажилчын эгелзешкини боттарывыс шынчы ажил-херээвис-биле деткиир ужурулуг бис. Азаан чүүлүн албан күүседир, шиитпирлиг, чончу даргавыстың ажил-ижи бүдүңгүр, ал-боду каң кадык болзун.

/ Зоя МОНГУШ,
Алдан-Маадыр сумузу-
нун хоочун башкызы.

Тыва Мурнуу-Чөөн Азияже эртер хаалга апарып болур

Тывага сургакчылааш-кын үезинде сенатор Дина Оюн Хандагайты – Боршоо автомобильдиг эрттирилге пунктузун чүгле Моол биле Россия аразының эвес, а хей талалыг кылдыр эде тургузар төлевилелге хамаарышкан айтырыгларны кызыгаар албаны, каайлы чери, Көдээ ажил-агый хайгааралы, Росхергел-хайгаарал албан черлеринин киржилгези-биле чоруткан хуралга чугаалашкан. Делегейде бо үеде тургустунган байдалдарга ук айтырыг кичээнгейниң ортузунда барганы тодаргай.

Эрткен 2021 чылдың декабрь айда Росгострой ук эрттирилге пунктузун реконструкциялаар керээни чарган турган. Төлевилел езугаар эрттирилге пунктузун амгы үедегизинден 2 катап хей азы хонукта 200 чедир авто-

транспорт аймаан база 1,5 катап хей кижини – хонукта 560 кижичедир эрттирилге аргалыг апар. Реконструкция ажылдары чоруп турар үеде эрттирилге пунктузунун ажылы соксавас. Баштай кызыгаар эртеринин чаа кезээн тудар, оон дараазында эртип турар автотранспорт, кижилерни чаа туттунган кезекче шилчидип-кеш, амгы үеде ажылдап турар кезээн чаартыр. Эрттирилге пунктузунун ажылдаар оран-савазын улгаттыргаш, чаа-чаа ажылдаар өрээлдерни немээри планнаттыг. Эрттирилге пунктузунун ажылдакчыларын ижер суг-биле хандыраар айтырыгны төлевилел езугаар курлавыр кудук кагары-биле шиитпирлээри көрдүнгөн.

Хурал үезинде Өвүр кожууну амгы үеде удуртуп-баштап турар Кежик Донгак хей чылдар дургузунда чурттакчы чонун көдүрүп турары эрттирилге пунктузунун ажылдаар чурумун

өскертир талазы-биле айтырыгже кичээнгейни угландыраарын дилээн. Амгы үеде эрттирилге пунктузун хунуң-не 9.00 шактан 18.00 шакка чедир ажылдап турар. Дүштеки дыштаныр шактары 12.00-ден 14.00 шакка чедер. Улуг-хүнде эрттирилге пунктузун ажылдаас – санитарлыг хун. А чонун дыштаныр хуннери суббота, улуг-хун болганда, чүгле субботада пунктузун ажылдаар шактарында кызыгаар эртер аргалыг болуп турар.

Ук байдалга хамаарыштыр сенаторнун салган айтырыгын бүгү хайгаарал органның төлээлери дыштаныр хуну улуг-хүнден понедельникке чылдыраарына беленин илереткен. Росгострой улаштыр ук ажылды чорудуп, координациялыг чөвүлелди эрттиргеш, моол талада кызыгаарчылар-биле чугаалажышкыннарны чорударына белен. Ынчангаш ук айтырыгның шиитпирлелтине бээринге идерел бар.

Эрттирилге пунктузун хей талалыг кылдыр реконструкция ажылдары доозулбаанда-ла, эртежик ажылдадып, Россиядан Мурнуу-Чөөн Азияже чүк сөөртүлгезин угландырыптар талазы-биле Тываның Чазаан онза сонуградып турар айтырыгны деткиринге беленин хуралдың киржикчилери илереткен. Ынчалдыр Тыва Мурнуу-Чөөн Азияже эртер хаалга апарып болурунун бүгү барымдаалары бар.

Бистинь корр.

ФРФБ и СК РТ

Натуральная продукция с фермы на тараску

ПРИГЛАШАЕМ ЖИТЕЛЕЙ И ГОСТЕЙ ТУВЫ НА СЕЛЬХОЗРЫНКИ!!!

МЯКОТЬ ГОВЯДИНЫ - 390 РУБ.
ФАРШ - 330 РУБ.
ЛОПАТОЧНАЯ ЧАСТЬ - 330 РУБ.
РЁБРА - 290 РУБ.
ПОЗВОНКИ - 300 РУБ.
БАРАНИНА - 400 РУБ.

МЫ НАХОДИМСЯ
НА ПРАВОМ БЕРЕГУ
(УЛ. ПРАВОБЕРЕЖНАЯ Д.4
ЗА МОСТОМ)
И НА ВОСТОКЕ
(УЛ. ДРУЖБЫ Д.52
ОКОЛО КРУГОВОГО
ОСТАНОВКИ ВОСТОК)

2022 чылдың май 7-де 14.00 шакта Чаа-Хөл суурга 55 хардан өрү назылыг мөгелер аразына республика чергелиг «Тыва хүреш» маргылдаазы болур деп оргкомитет дыңнадып тур.

Утерянный аттестат об основном общем образовании серии Г №624273, выданный 12.05.1985 г. Моренской средней школой Эрзинского района на имя **Комбу Марата Тукчэевича**, считать недействительным.

Утерянный диплом о среднем специальном образовании №131705 серия 0001378 0001648, выданный Кызылским техникумом экономики и права потребительской кооперации г. Кызыла, 16.06.15г. на имя **Монгуш Виктории Эресовны**, считать недействительным.

Автобуска апрель 16-да эртемден К.О. Шактаржитин дуңмазындан оон акызының дугайында айтырган кижини бо дугаарже долгартарын дилеп тур.
Т. 8-923-544-68-45.

ШЫН

ТУРГУЗУКЧУЗУ:
Тыва Республиканың
Чурагайлыг хөгжүлдө яамызы.

Кол редактор
Н.В. САТ.

Редакцияның болгаш
үндүрүкчүнүн адреси:
667000. Тыва Республика
Кызыл хоорай,
Красноармейская,100,
каб.29,32

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННА-
РЫ:

Редактор – 2-01-35.
Чарлал килдизи – 2-18-10
Солун чыскаакчылары:
С.Н. Монгуш, А.К. Ооржак –
2-17-94
Корректор: Ч.Н. Мачык,

А.А. Лагбы – 2-17-94
Харылзаа, информация
технологияларының болгаш
массалыг коммуникациялар ады-
рынга хайгаарал талазы-биле
федералдыг албанның Енисей
эргелели «Шын» солуну 2012
чылдың декабрь 3-те бүрүткээн.
Херчилелдин дугаары –

ПИ №ТУ17-00068.
Солуну «Тываполиграф» АН-ге
парлаан.
(Индекс: 667000. Тыва Респу-
блика, Кызыл, Щетинкин болгаш
Кравченко, 1).

Солунда парлаттыг мате-
риалдарның авторларының
бодалдары редакцияның
туружу-биле дүүшпейн барып
болур. Айыттыг саннары
болгаш өске-даа фактылары,
дыңнадылары дээш авторлар
боттары харыылаар.

Чагыдылг индекс:
хуу кижилерге — П6855,
организацияларга — П6860

Солун неделяда ийи катап үнер
(среда, суббота).
Номерни парлаггаже дужаганы:
график езугаар — 21.00, херек
кырында — 18.00.

Солун келбейн барганда, 2-11-52
телефонче долгаар.

солуннун сайтызы:
//shyn.ru

Электроннуг почтазы:
shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

Неделяда тиражи
8680 кезек

022 чылда «ШЫН» СОЛУННУҢ
ЧАГЫДЫЛГАЗЫ:

БИР ЭВЕС РЕДАКЦИЯДАН
ЧАГЫДАР БОЛЗА,
ЧАРТЫК ЧЫЛДА – 765 рубль.
ПОЧТА ДАМЧЫШТЫР –
1005,20 рубль.

Тел.: 2-01-35